

Reşîdê KURD

**RÊZIMAN
A
KURDÎ**
(Zarava yê Kurmancî)

Çap a nû ya fireh kirî û rast kirî

Lille

Mai 1996

PÊŞGOTIN ¹

Eger Basile Nikitine dibîne ku Maurizio Garzoni, Fileyê Îtalî, bavê kurdnasiya Ewropa ye, em dikarin wî bavê rêzimana Kurdî jî deynin. Maurizio Garzoni şandiyarekî File yî olparêz bû. Di sala 1762 de, çû bû navça Mûsilê; pê re, çû bû li Amêdiyê nêzîkî bîst sala rûnişti bû. Amêdî hîngê paytexta Mîrîtiya Behdînan bû. Di vegera xwe de, M. Garzoni pirtûkekê bi sernivîsa, *Grammatica e Vocabolario della lingua kurda* (Rêziman û ferhengoka zimanê Kurdî) ², li Romê, sala 1787, belav dike. Tê de hin bîngêhên rêzimana Kurdî û ferhengokekê datîne.

Pê re, şandiyarê Balî, G. Hörnle, ew jî di çûna xwe ya Kurdistanê de bayixê dide zimanê Kurdî û hin lêkolînên zimannasî bi sernivîsa "Über ihre Reise nach Urmia und einigen andern Kurdendistrikten im Westen dieser Stadt" bi E. Shneider re di kovara *Baserler* de, sala 1836, dide belav kirin. G. Hörnle cara yekê Încîl wergerande zimanê Kurdî, zaravê Mukrî.

Di nîva Sedê Nozdan de, E. Rödiger û A. P. Pott lêkolînina li ser zimanê Kurdî dide belav kirin. E. Bérésine, profêsorê zimanê Tirkî li Zanîngeha Kazanê, çend lêkolînina li ser zimanê Kurdî û zaravayên wî amede kirin û ji aliyê Zanîngehê bi xwe de di du bergan de bi sernivîsa *Recherches sur les dialectes musulmans, II, Recherches sur les dialectes persans* (Lêkolînin li ser zaravayên Musulman II, lêkolînin li ser zaravayên Farisî) tê çap kirin. A. Chodzko, li Parîsê, zimanê Kurdî xisti bûn nav karên xwe û li ser zaravayê Silêmaniyê di kovara *Le Journal Asiatique* de xebatin, sernivîsa wan "Etudes philologiques de la langue kurde" (Lêkolînên filolojî li ser zimanê Kurdî), belav kirin.

¹ Reşîdê Kurd ev pirtûka rêzimanê di salên çelî de nivîsandi bû (Reşîdê Kurd, *Kerwan, Helbestina naçapkirî*, amedekirina Amed, Lênêrîna Zînê, Weşanên Komela Jinên Kurdistanê li Swêdê, Siwêd, rûpel 15-16 binêre) û di salên pêncî de da bû çap kirin (Reşîdê Kurd, *Rêziman a ziman ê Kurmancî, Çapxana Kerem*, 1956, 114 rûpel). Pê re, Reşîdê Kurd rêzimana xwe hinekî diguhêre, gotinina nû bi kar tîne û hinekî jî bi ser ve dixîne. Reşîdê Kurd dixwaze çapeka nû ji rêzimanê li Sovêtistanê bide çap kirin. Ew û Meksîmê Xamo li hev dikin û bi hev re dixebitin. Reşîdê Kurd vedigere mal û pirtûka rêzimanê di destê Meksîmê Xamo de dimîne da ku bide belav kirin. Ji sala 1966 de, ev camêrê dawî jî wekî çawa Rehmetî Reşîd pirtûka rêzimanê li ba wî hîştî bû, wisa wî jî dest neavêtîyê bû. Yekî bi navê L. M. di *Çiya* (hejmar 8, Bêfranbar 1970, rûpel 7) de, di bin gotara Meksîmê Xamo de, çêra vê rêzimanê bûye : "Rehmetî rêzimanêke firehtir pêkanîbû û dixwestin li Sovyetistanê jê re çap bikin. Piştî mirina wî çî pê hat, nizanîm".

Ev çapa ku di destê me de çapeka ku Reşîdê Kurd bi destê xwe li ser nivîsandiye û rast kiriye. Me ji aliyê xwe de, pir dest ne dayê eger çewtiyên pîr mezin tune bûna. Sernivîsa pirtûkê ya berê *Rêziman a ziman ê Kurmancî* bûye. Reşîdê Kurd û M. Xamo xwestine biguhêrin, paşê wisa hîştine. Me çêtir dît ku em pirtûkê bi vê sernivîsê çap kin : *Rêziman a Kurdî. (Zarava yê Kurmancî)*.

² Çapek ji vê pirtûkê di pirtûkxana *Institut d'Etudes iraniennes, Université de la Sorbonne Nouvelle-Paris III*, de hatiye parastin.

Ra dawiya Sedê Nozdan, gelek zana û rohilatnasên Ewropî xebatên girîng li ser ziman, zarava û rêzimana Kurdî dikin, wekî : P. Lerch (1828-1884), Fr. Müller, Samuel A. Rhea, Ferdinand Justi, A. Houtoum-Schindler, Eugen Prym, Albert Socin û Hugo Makas.

Di Sedê Bîstan de, îrannas û rohilatnas bayixeka bêtir didine zimanê Kurdî û zaravayên wî. Albert Von Le Coq xebatekê sernivîsa wê *Texte Kurmângi erzählungen und - Lieder nebst einer zâzâ-erzählung*, li ser zaravayê Kurmancî û dumilî, li Berlînê, li sala 1903, dide belav kirin. Arkiyologê Firansîz, Jacques de Morgan, ji Kurdistanê Rohilat dizîvire û xebatekê li ser zaravayên Kurdî bi sernivîsa *Mission scientifique en Perse, Tom V, Etudes linguistiques, dialectes kurdes, langues et dialectes du nord de la Perse* (Mîsiyoneka zanistî li Pêrsê, Tom V, Lêkolînên zimannasî, zaravayên Kurdî, ziman û zaravayên bakurê Pêrsê), dide belav kirin.

Zanayê Almanî, Oskar Mann, di çûna xwe ya Îranê de lêkolînin li ser zimanê Kurdî amede kiri bûn. Piştî mirina wî, li sala 1906 ew lêkolînene di pirtûkekê de sernivîsa wê *Die Mundart der Mukri-Kurden, Teil 1, Grammatische skizze, texte in phonetische und persischer umschrift*, li Berlînê hatin çap kirin.

Erly Bannister Soane, Brêtaniyê ku xwe bi navê Musulmanekî li Mêzopotamiya veşarti bû rêzimaneka Kurdî, *Grammar of the Kurmanji or Kurdish Language* (Rêzimana Kurmancî, an a zimanê Kurdî), li Londonê, sala 1913, û yeka dinê, *Elementary Kurmanji grammar* (Rêzimana Kurmancî ya destpêkî), li Beşdadê, sala 1919, belav dike.

Şandiyarê Emerêkî, L. O. Fossum, li ser zaravayê Mukrî rêzimanekê, *A practical Kurdish grammar* (Rêzimaneka Kurdî ya pratîk), amede kir û, li sala 1919, çap kir.

Sala 1926, Fileyekî Keldanî ji Mûsilê, navê wî Paul Beider, rêzimaneka kurd bi sernivîsa *Grammaire kurde, dialecte de Mousul* (Rêzimana Kurdî, zaravayê Mûsilê), li Parîsê, sala 1926, çap dike.

Sala 1939, Îrannasê Danmarkî, Arthur Christensen, xebatên F. C. Andréas li ser zimanê Kurdî li Berlînê dide hev û dide belav kirin.

Yekemîn rêzimana ku ji aliyê Kurdekî de hatî nivîsandin a Se'îd Sidqî Kaban e. Sernivîsa pirtûkê *Muxtesirî serf û nehîw î Kurdî* bûye, li sala 1928, li Beşdadê, belav bûye. Salekê pê re, Tewfîq Wehbî *Destûrî zimanê Kurdî* belav dike. Çapeka dinê ji vê rêzimanê bi zimanê Erebi bi sernivîsa *Qewa'îd el-Luxê el-Kurdiye*, sala 1956, tê belav kirin. Di pê T. Wehbî re, Sala 1956, Nûrî Elî Emîn, ji bo xwendekarên kurd rêzimanekê,

sernivîsa wê *Qewa'îdî zimanê Kurdî le Serf û Nehîw da*, belav dike. Ela'idîn Sicadî jî mêla xwe dide ser zimanê Kurdî û nîvrêzimanekê sala 1962, belav dike, sernivîsa wê *Destûrî ferhengî zimanê Kurdî*. Wê demê, sala 1961, Cegerxwîn diçe Kurdistana Nîvro û mamostatîyê dike, di ber re vê rêzimanê *Awa û destûra zimanê Kurdî*, çap dike.

Li Kurdistana Başûr-Roava, di salên sî de, *Hawar* (1932-1943) derdikeve û Celadet Bedir-Xan çend şax ji rêzimana Kurdî di hejmarên 16, 17, 18, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 53, 54, de belav dike. Piştî Celadet Bedir-Xan, Reşîdê Kurd li sala 1956, *Rêziman a ziman ê Kurmancî*, dide belav kirin.

Sala 1961, D. N. Mackenzie, pirtûkekê bi du bergan li ser zaravayên Kurdî bi sernivîsa *Kurdish Dialect Studies*, li Londonê çap dike.

Li sala 1965, Yekemîn rêzimaneka Kurdî li Kurdistana Bakur hate belav kirin. Rêzimana Sênatorê Rûhayê bû, navê wî Kemal Badilî, sernivîsa rêzimanê *kurtçe gramerî*, bû.

Li Emerêka, Ernest McCarus li ser zaravayê Silêmaniyê pirtûkekê, sala 1958, amede dike, sernivîsa wê *A Kurdish grammar, descriptive analysis of the Kurdish of Sulaimaniya, Iraq* (Rêzimana Kurdî, şîkirineke tehlîlî ji Kurdiya Silêmaniyê re, Îraq) ye. Pê re, E. MacCarus bi J. J. Abdullah re *Kurdish Basic Course, Dialect of Sulaimania* (Fêrên bingehîn ên Kurdî, zaravayê Silêmaniyê), li sala 1967, belav dikan.

Di salên 70 de, Korî Zanyarî Kurd bayixeka baş dide xebatên zimannasiyê. Komîtek jê re tê ava kirin, navê wê *Lîjney Ziman û Zanistekan*, û berhemên xwe di Kovara xwe de didine belav kirin³.

Piştî mirina Celadet Bedir-Xan, Kurdnasê Firansîz, Roger Lescot, li sala 1970, rêzimana xwe û C. Bedir-Xan bi Firansîzî bi sernivîsa *Grammaire kurde (dialecte kurmandji)* belav dike.

Êdî, di warê rêziman û zimannasiya Kurdî de pirr xebatên hêja ji salên 70 û virde hatine kirin, mirov dikare wan di dîrokrêziya rêzimana Kurdî de bibîne.

Mamo Cûmî
Parîs, 26 Hîzêrana 1991

³ Li Kurdistana Başûr, gelek kar di warê ziman de hatiye kirin, wekî dinê serçavk ne di destên me de ne ku em li ser bisekinin.

KURTEJÎNA REŞÎDÊ KURD

Reşîdê Kurd kurê Mihemedê Reşo û Zîna Xêlid e. Dêya wî ji Amedê ye. Navê jina wî Xatûn e, keça Mûsayê 'Ocê, ji gundê Til Tîn, nêzîkî Dêrîkê. Sala 1910 li gundê Roşatê, navça Dêrîkê, Reşîd têye dinê.

R. Kurd xwendina xwe li gundê Dêrîkê, Mêrdînê û salekê li Dibistana Qonyayê dike. Sala 1930 berî kutakirina xwendina xwe ya mamostatîyê bi çend heyvan têye girtin. Demek naçe, rê vê dikeve, ji zindanê direve. Paşê, ji aliyê Kemalîstan de dîsa têye girtin û îşkence kirin. Vê carê, R. Kurd, sala 1940, direve Kurdîstana Başûr-Roava û li Amûdê, bi navê *Reşad Mihemed 'Elî*, rûdine.

R. Kurd, sala 1946-an bi dizî vedigere Kurdîstana Bakur û diçe jina xwe û reşika pirtûka xwe ya rêzimanê tîne.

Di salên 1940-1960 de, R. Kurd di Partiya Komonîst a Sûriyê de kar dike, têye girtin û êşandin.

Sala 1967-an, R. Kurd diçe Yekîtiya Sovyêtî. Li Yêrêvanê Kurdan dibîne da ku pirtûka xwe ya rêzimanê û çend helbestan bide belav kirin.

Ji sala 1949 de dema di girtîgeha Tedmurê de bû, nexweşiyek li kezeba wî dixê û hin bi hin nexweşiyê kezeba wî diperritand û ew dida bin xwe. Sala 1967-an, ji bo dermankirina xwe, R. Kurd diçe Romaniya, heyvekê li Buxarîstê xwe derman dike, lê bê havil bû. Sala 1968, R. Kurd çavên xwe dide hev.

Xebatên R. Kurd yê çap kirî :
"Civat", *Hawar*, hejmar 49, 52, 1942.
"Stêr", *Roja Nû*, hejmar 40, 6 adar 1944.
Rêzman a ziman ê Kurmancî, 1956.
Kerwan, Helbestina neçap kirî, 1991.

1. GOTINEK

- 1.1. Rêziman zanîn a peyv û nivîsandinêye. Ziman li ser hin awa û rêzanan avaye. Rê ya van rêzanan rêzman pêş me dike. Lew ra, jê re rêzan a peyv û nivîsandin a durist jî tê gotin ⁴.
- 1.2. Peyv ⁵ û nivîsandin ji bo eşkerekirin a dilxwazê û guftêye.
- 1.3. Peyv û gotin ji giştaran ⁶ pêk têne.
- 1.4. Giştara ji pirsan çê dibe.
- 1.5. Pirs û peyv ji denga saz dibin, nivîsandin ji tîpan.
- 1.6. Pirs ji van bêş ên neyeksan ⁷ parve dibe.
- 1.7. Pirs evin : **nav**, **zêst** ⁸, **şûnav** ⁹, **rewş**, **pîşk**, **beng** ¹⁰, **pêrbest**, **pêwend**, **bangdan**.

⁴Rêzimana Resîdê Kurd pîr bendên xwe hene ne bi hev ve girêdayî ne. Ji ber vê yekê, me sîstema jimartina bendan çêtir dît : him bendên ne girêdayî ji hev cihê dibin, him xwendina rêzimanê hêsan dibe - M. C.

⁵ Peyv bi wata axaftinê bi kar hatiye.

⁶ Di çapa berê de *pevek* li şona *giştara* bi kar hatiye. Resîdê Kurd *giştara* ji gotina erebî, *el-cumle*, girtiye - M. C.

⁷ Neyeksan : ne mîna hev.

⁸ Zêst : pirtka (**a**), (**ê**) û (**ên**). Di çapa berê de *zêder* bi kar hatiye - M. C.

⁹ Di çapa berê de *bernav* bi kar hatiye - M. C.

¹⁰ Di çapa berê de *nîr* bi kar hatiye - M. C.

BIR I

2. DENGNASÎ

2.1. Alfabê

Hemî tîp ên ku di zimên de ne ¹¹ jê re alfabê tê gotin. Alfabê ya Kurmancî 31 tîpin.

2.1.1. Tîp ên hûr :

a, b, c, ç, d, e, ê, f, g, h, i, î, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, ş, t, u, û, v, w, x, y, z¹²

2.1.2. Tîp ên girs :

A, B, C, Ç, D, E, Ê, F, G, H, I, Î, J, K, L, M, N, O, P, Q, R, S, Ş, T, U, Û, V, W, X, Y, Z

2.2. dengdar û bêdeng

Du bêş tîp hene : *dengdar û bêdeng*

2.2.1. Dengdar

Bê hevalî ya tîpne din ji xueber deng didin. Di Kurmancî de du bêş dengdar hene : *dengdar ên xurû û dengdar ên duçeng.*

2.2.1.1. Dengdar ên xurû

2.2.1.1.1. Dengdar ên xurû heştin :

a, e, ê, i, î, o, u, û

2.2.1.1.2. Dengdar ên xurû jî du birin : *dengdirêj û dengkurt.*

2.2.1.1.3. *Dengdirêj* : dengekî bilind û dirêj didin. *Dengdirêj* pêncin :

a, ê, î, o, û

Wek :

a :	dirêje	di	av	de
	»	dî	ba	de
ê :	»	»	êl	»
	»	»	rê	»
î :	»	»	în	»
	»	»	rîs	»
o :	»	»	ol	»
	»	»	col	»
û :	»	»	rû	»
	»	»	mû	»

11 Reşîdê Kurd pişka alîkar wekî (ne) bi pirsan ve girê dide. Di vir de nikariye wisa bike, çima pêrbesta paşin (de) ketiye navê - M. C.

12 R. Kurd di helbestên xwe de tîpa (h) û (x) carina bi kar anîne. Di vir de çêrê ne bûye - M. C.

2.2.1.1.4. **Dengkurt** : dengekî kurt û nizam didin. Dengkurt sêne :

e, i, u

Wek :

e :	kurte	di	<i>den</i>	de
	»	»	<i>ker</i>	»
i :	»	»	<i>diz</i>	»
	»	»	<i>kil</i>	»
u :	»	»	<i>gul</i>	»
	»	»	<i>gur</i>	»

2.2.1.2. **Dengdar ên duçeng**

2.2.1.2.1. Di hin pirsan de du dengdar ên xurû pev re dengekî didin. Ji vî awayî re *duçeng* tê gotin. Duçeng evin :

ua, ue, uê, uî

2.2.1.2.2. Di Kurmancî de, pirs ên duçeng hertim sertîp ên wan (**x**) ye. Duçeng hergav bi dengdar a (**u**) û dengdar ên **a, e, ê û î** tên sazîkirin :

Wek :

ua : xuarin, xuar, xuas
ue : xueh, xueş, xuelî, xuezî
uê : xuê
uî : xuîn, xuîz.

2.2.2. **Tîp ên bêdeng**

Tîp ên ku bê alîkarî ya dengdaran deng nadin jê re bêdeng tê gotin. Tîpên bê deng evin :

b c ç d f g h j k l m n p q r s ş t v w x y z

2.2.2.1. **Tîp ên cêwî** : Ji van tîp ên bê deng çendek hene ku dudengin, ji wan re **tîp ên cêwî** tê gotin. Du pirs ên ku tîp ên wan giş yekin, carna bi cêwîtiyê ji hev cihê dibin. Tîp ên cêwî, an ên dudeng evin :

ç, k, p, r, t

Wek :

<i>Çem</i> (ro)	<i>Çem</i> (dar ê gogê)
<i>Ker</i> (ê ku nabihîze)	<i>Ker</i> (dahş)
<i>Poz, pez, pîr</i>	<i>Pere, pirç, pîr,</i>
<i>Tûr, teng, tej, ta</i> (dezî)	<i>Têr, teşt, teşî, ta</i> (germbûn)
<i>Bar, bêr</i>	<i>Tar, ber, zêr</i>

2.2.2.2. Ji bo van tîpan tu rêzan nayên danîn, ev bi bihîstin û ezberkirinê çê dibe.

2.2.2.3. Ji bo tîp a (**r**) di pîşkan de rêzaneke heye : gava di dû tîp a (**r**) re tîp a (**i**) were, wê çaxê (**r**) nerme, gav a ku tîp a (**î**) di pê (**r**) re were, wê gavê deng ê wê stûr dibe.

Wek :

Kirin	Kirîn
Birin	Birîn
Xuarin	Çirîn

BIR : II

3. BANG

3.1. Bang

3.1.1. Ji perçe û movik ên pirsekê re bang tê gotin. Ev perçe û movik bi dengdarekê çê dibe, ku ew perçe carek dî ji hev de nakeve, perçe nabe.

3.1.2. Di pirsekê de çend dengdar hebin, ew çend bang hene.

3.1.3. **Bang** : ji vekirinek dev re tê gotin.

Wek :

Av : bangeke.

A-gir : du bangin.

Kur-dis-tan : sê bangin.

Ba-jar-va-nî : çar bangin.

3.1.4. Pirsek her gav bi bangan parve dibe, lê bang tu caran parve nabe.

Wek :

Ba-ran : du bangin.

Ba : bangeke û dîsa perçe nabe.

3.1.5. Bangek carna bi ser ê xue pirseke.

Wek :

Ba, av, aş, dar, nan...

Lê her bang bi ser ê xue ne pirseke. *A-gir* : du bangin û pirsekin. Lê *a* û *gir* bi ser ê xue ne du pirsin. *dî-ran* : du bangin û pirsekin, lê herdu cihê cihê, ango *dî* û *ran*, ne du pirsin.

3.1.6. Carna jî çend bang bi hev re pirsekin.

Wek :

Da-ris-tan, bax-çe-van, cot-kar, ge-nim...

3.2. Yekbang

3.2.1. Dengdarek bi ser ê xue bangeke.

Wek :

a, e, ê, î, î, o, u, û

3.2.2. Duçeng bi xue bangeke.

Wek :

ua, ue, uê, uî

3.2.3. Duçengek û bêdeng bi hev re bangekin.

Wek :

xuê, xuaş, xueş...

3.2.4. Duçengek û çend bêdeng bi hev re bangekin.

Wek :

xuar, xueh, xuas, xueş, xuîn...

3.3. Pirbang

3.3.1. Pirs ên ku ji çend bangan saz dibin jê re **pirbang** tê gotin.

3.3.2. Ji pirs ên dubang re **dubang** û ji ên sêbang re **sêbang** tê gotin.

Wek :

Gi-ran : dubangin

Kur-dis-tan : sêbangin

BIR III

4. BIR ÊN PIRSAN

4.1. Gav a ku em dipeyivin, di nav peyv a me re pir pirs derbas dibin ku hemî bi van bêşan hatine par kirin. Ev bêş jî, bi du biran parve dibin : **guhêzok** û **naguhêz**.

4.1.1. Pirs ên **guhêzok** : **nav, rewş, şûnav, pîşk** û **jimar**.

4.1.2. Pirs ên **naguhêz** : **beng, pêrbest, pêwend** û **bangdan**.

4.2. Pirs ji van her du biran pêve bi çend reng ên din jî parve dibin. Bi dîtina a pêç a wan : **xurû, dumil**.

4.2.1. Pirs ên **xurû** ji yek pirsê hatine çêkirin û her di girêdan a xue de dimînin.

Wek :

Hesp, dar, av, mêr...

4.2.2. Pirs ên **dumil** ji çend pirsan, yan ji pirsekê û xurdekê saz dibin. Pirs ên **dumil** jî du birin.

4.2.2.1. Ên ku ji çend pirs ên xurû hatine pevxistin, ji wan re **hevbend** tê gotin.

4.2.2.2. Ên ku ji pirsekê û xurdekê hatine pevxistin ji wan re **şaxda** tê gotin. Her çî pirs ên **şaxda** jî du birin : **Nav** û **rewş ên şaxda**, û **pîşk ên şaxda**.

4.3. Pirs ên hevbend ¹³

4.3.1. Ji du navan **nav ên hevbend** tên saz kirin.

Wek :

Mar-masî, sîr-dim, ker-guh, dot-mam, mû-mar, pis-mam...

4.3.2. Ji navekî û rewşekê **nav ên hevbend** tên saz kirin.

Wek :

Pez-kûvî, ciwan-ga, sor-gul, zik-zer, can-giran, can-şêrîn, rû-nerm...

4.3.3. Ji du rewşan **nav ên hevbend** tên saz kirin.

Wek :

Keskesor, giran-buha...

4.3.4. Ji navekî û duçaxekê **nav ên hevbend** tên saz kirin.

Wek :

Deng-bêj, mêr-kuj, dûr-bîn, ...

4.3.5. Ji rewşekê û duçaxekê **nav ên hevbend** tên saz kirin.

Wek :

Nû-gon...

¹³ Di vî beşî de, Reşîdê Kurd hinekî baş ronî ne kiriye û di cîna de gelek xal tevle hev bûne. Me ji aliyê xwe de hinek guhartin xistinê - M. C.

4.4. Pîşk ên hevbend

4.4.1. Navek û pîşkek pîşkeke nuh saz dikin.

Wek :

Agir kirin, dar xistin...

4.4.2. Rewşek û pîşkek pîşkeke nuh çê dikin.

Wek :

Sor kirin, reş bûn, giran kirin...

4.5. Beng ên hevbend

Du nav û du rewş bi têkilî ya pêrbestekê **beng ên hevbend** saz dikin.

Wek :

Ser a ser, roj bi roj, der bi der, rû bi rû, kurt a kurt.

4.6. Pêrbest ên hevbend

Ji du xurdeyan, yan ji pirsekê û xurdakê **pêrbest ên hevbend** çê dibin.

Wek :

Jê ra, lew ra, şûn de, pê re...

4.7. Pêwend ên hevbend

Pêwend ên hevbend ji çend pêwendan çê dibin.

Wek :

Da ku, ji bo ku, ji ber ku...

4.8. Pirs ên dumil

Pirs ên dumil evin : **Nav ên şaxda, rewş ên şaxda û pîşk ên şaxda**

4.8.1. **Nav ên şaxda** : nav ên şaxda li dû navan bi anîn a xurdekê çê dibin.

Wek :

Kurd-stan, der-geh, kil-çîv...

4.8.2. **Rewş ên şaxda** : rewşên şaxda bi anîna xurdekê li dû navan çê dibin.

Wek :

*Bilûr-van, zîv-ker, bext-yar*¹⁴

4.8.3. **Pîşk ên şaxda** : Pîşk ên şaxda berî pîşkê bi anîn a xurdekê çê dibin.

Wek :

Ve-bûn, hil-dan, ra-xistin...

4.9. Pirs ên hevrêz

Pirs ên hevrêz pirs ên ku rêz û almanc a wan yekin, yan jî pir nêzîkî hevin. re hevrêz tê gotin.

Wek :

*Dar : ço
Kevir : ber, kuç*

¹⁴ Van gotinene ne rewş in, lê "êpîtêt" in; jê re "pîşkar" jî tê gotin - M. C.

Kur : law
Mêr : peya

4.10. Pirs ên hevdeng

Pirs ên hevdeng pirs ên ku deng ê wan yekin, lê mane ya wan ne yekin, ji wan re hevdeng tê gotin.

wek :

Rêvî (heywanekî kovî)
Rêvî (rêvî yên hundir zik)

Nav (nav ên tiştan : kevir, ga, keleş)
Nav (bejin, newq)

4.11. Pirs ên guhêzok

Pirs ên dûçik a wan tê guhartin ji wan re **guhêzok** tê gotin. Guhêzok 5 in : **Nav, zêst, rewş, şûnav û pîşk.**

4.12. Guhertin a dûçikê ji bo naskirin a **ornag, çendek û kese.**

4.12.1. Ornag

4.12.1.1. Di Kurmancî de hin pirs **nêr** û hin jî **mê** tên jimartin. Ji vî awa yê **nêrî** û **mêyî** re **ornag** tê gotin.

4.12.1.2. Du bêş nav hene : **nêr** û **mê**.

4.12.1.2.1. Nav ên mêran û heywan ên nêr giş **nêr** tên jimartin.

Wek :

Remo, Bozo, ga, nêrî, beran...

4.12.1.2.2. Nav ên jinan û heywan ên mê giş **mê** tên jimartin.

Wek :

Zînê, Gewrê, bizin, çêlek, mirîşk...

4.12.1.3. Nav ên hin heywanan **nêrmone** ango hem **nêr** û hem **mê**ne.

Wek :

Gur, hirç, kew, ker...

4.12.1.4. Ji bo naskirin û ji hev derxistin a van navan ji hev pirs ên **nêr, mê, mak, dêl** û **man** di pêşî ya nav ên wan de tê gotin.

Wek :

Nav	Nêr	mê
<i>ker</i>	<i>nêrker</i>	<i>manker</i>
<i>kew</i>	<i>nêrkew</i>	<i>mêkew</i>
<i>gur</i>	<i>gur</i>	<i>dêlgur</i>
<i>ga</i>	<i>ga</i>	<i>manga</i>

4.12.2. Çendek

4.12.2.1. **Çendek** yekbûn, yan pîrbûn a meruv, tişt û heywan ên ku em di wan de dipeyvin dide zanîn.

4.12.2.2. Di Kurmancî de du çendek hene : **tekane** û **pirane** ¹⁵

4.12.2.2.1. Navekî **tekane** : ew nave ku hew meruvekî, tişteki, yan heywanekî bi tenê dide xuya kirin.

Wek :

yek meruv, yek hesp, yek dar...

4.12.2.2.2. Navekî **pirane** : ew navê ku ji yekî bêtir meruv, heywan, tiştan dide xuyakirin.

Wek :

Sê meruv, pênc hesp, du dar...

4.13. Kes

Kes meruv ê ku pîşk bi têkilî û kirin a wî bi cî tê, jê re kes tê gotin.

Wek :

Min got, tu çûyî, wî da...

min, tu û wî sê kesan pêş me dikin ku heryekî karek kiriye.

4.14. **Kes, çax, perdax** : her sê pêkîn ên pîşkin. Bê wan pîşk bê kêr û bê maneye.

4.15. Pêşing

4.15.1. Ji parçe û movik a pîrsê a pêşîn re pêşing tê gotin, ku ew parçe tu caran nayê guhartin.

Wek :

Kirin, xistin : *kir* û *xist* pêşingin.

4.15.2. Di Kurmancî de du pêşing çê dibin : bo çax ên **bihurtî** û bo çax ên **duçax**.

Wek :

	bihurtî	duçax
<i>Xistin</i>	xist	x
<i>Kirin</i>	kir	k
<i>Çûn</i>	çû	ç
<i>Bûn</i>	bû	b

4.16. **Paşing** : parçe yê pîrsê ê ku tê guhartin jê re paşing tê gotin, ku ev parçe bi têkilî ya her sê heval ên pîşkê : kes, çax, û perdax tê guhartin.

Wek :

kirin, xistin : *in* paşinge.

¹⁵ Va benda "çendekê" ku R. Kurd bi "tekane" û "pirane" nav kiriye, li gor sîstema şirovekirina rêzimana 'Erebî ye. Eger meriv bibêje "yek hesp" û "çar hesp" tişteki bi ser gotina "hesp" ve ne bû, lê di 'Erebî de gotina "hesp" tê guhartin. Di zimanên Kurd-Arî de, gotina "hesp" li gor egerina tê guhartin, li gor egerina dinê nayê guhartin; wek :

Min **sê** hesp dîtin

Merivekî bi **du** hesp **an** mal bar dikir.

R. Kurd çêra vê yekê di bin bendina dinê de kiriye - M. C.

Bir IV

5. NAV

5.1. Nav pîrsek guhêzoke ku bi kêrî navkirin a meruvekî, heywanekî, an tişteki tê.

Wek :

Remo, çiya, ga, bext...

pîrs a *Remo* naveke, çunkî mervekî bi nav dike.

pîrs a *çiya* naveke, çunkî tişteki bi nav dike.

pîrs a *ga* naveke, çunkî heywanekî bi nav dike,

pîrs a *bext* naveke, çunkî tişteki nedîtber bi nav dike.

5.2. Nav ên **makderî** pîrs a ku bi kêrî naskirin a bûn a pîşkekî tê, jê re nav ên makderî tê gotin.

Wek :

Ken, rev, lez, lîz, girî...

5.3. **Makder** bi xue di pîr deran de wek navan tînin jimartin.

Wek :

Kirîn û firotin kar ê bazirganane

Di vê giştare de her du pîrs ên *kirîn û firotin* wek du navan hatine gotin.

5.4. Nav ên **xukav** û nav ên **hevreh**

Bi homayî du bêş nav hene : nav ên **xukav**¹⁶ û nav ên **hevreh**.

5.4.1. Nav ên xukav

5.4.1.1. Nav ên **xukav** merovekî, tişteki bi tenê bi nav dike, ku ew meruv, ew tişt bi wî navî nas û xuyaye.

Wek :

Memo navekî xukave çunkî ev nav nav ê meruvekî, yan ê çend mervane, ne ê hemî meruvane.

Kurdistan navekî xukave çunkî ev nav nav ê welateki bi tenêye, ne nav ê hemî welatane.

5.4.1.2. Tîp a ser ê **nav ên xukav** bi tîp ên gîrnivîs tînin nivîsandin.

5.4.1.3. Nav ên xukav sê cûrene.

5.4.1.3.1. Nav ên **rastenavin**.

Wek :

Memo, Cano, Bozo, Kurdistan, Gewrê...

5.4.1.3.2. Nav ên **nejandîne**.

Wek :

Kurd, Faris, Ereb...

¹⁶ Xukav : filan kes ne xukaveye; yanî filan kes bi kêrê xwe tê.

5.4.1.3.3. Nav ên coxraffîne.

Wek :

Kurdistan, Hindistan, Çîn, Misir, Sûrîye...

5.4.2. Nav ên hevreh

Nav ên hevreh ew nav ên ku her meruv, her teba û her tişt ê ku ji yek rehêne, ji yek bêşîne, pê bi nav dibin.

Wek :

Meruv : navekî hevrehê, çunkî hemî meruv bi vî navî bi nav dibin. Yanî rehekê pêş me dike.

Çiya navekî hevrehê, çunkî hemî çiya bi nav dike.

Pez navekî hevrehê, çunkî hemî pezan bi nav dike.

Nav ê hevreh bi du biran parve dibe.

5.4.2.1. Nav ê şênber : navekî şêne, dîtberê; ango heyînek berçav bi nav dike.

Wek :

Çiya, pez...

çiya û *pez* du tişt ên berçavin, hene, her gav em dikarin bibînin.

5.4.2.2. Nav ê razber : nav ê tiştêkîne, dîtberê; ango tiştêkî bê can û laş bi nav dike.

Wek :

Giyân, bext, heş...

Tiştêkî berçav, berdest bi nav ê *giyân, bext* û *heş* em ne karin bibînin, lê di peyv û gotinê de em her gav li wan rast tên, û wek tişt ên berçav em wan nasdikin.

5.4.2.3. Nav ên hevreh bi navê bêş û komzîk bi du birên din parve dibin.

5.4.2.3.1. Nav ê bêş : her çî tişt ên ku ji rehekê, ji bêşêkîne bi nav dike.

Wek :

Meruv, mîh, çiya...

Meruv, mîh û *çiya* sê navên ji sê rehanin, her yek ji wan rehekê bi nav dike, lew ra ev hersê navên han navên bêşin.

5.4.2.3.2. Nav ên komzîk : bi kêr î navkirin a komek meruv, tişt û heywan tê.

Wek :

Lek : komek meruv

Kerî : komek pez

Ref : komek teyr

Naxir : Komek dewar bi nav dike.

5.4.2.4. Nav ên hevreh bi awa yê pêç a xue jî bi sê biran parve dibe : Nav ê lûsîn, nav ê alav û nav ê dumil

5.4.2.4.1. Nav ê lûsîn

Nav ê lûsîn cîkî, derekê, warekî bi nav dike. Nav ên lûsîn jî bi du biran parve dibin.

5.4.2.4.1.1. Lûsîn a xuber : ew nav ê hevreh ku cîkî, derekê bi nav dike.

Wek :

Xanî, meydan, seray...

Nav ê *xanî* navekî lûsîne, çunkî lûsekê, cîkî bi nav dike. *Meydan* û *seray* jî bi vî rengî her yek cîkî bi nav dikin, ji lew ra ev navên han navên lûsînin.

5.4.2.4.1.2. Lûsîn a sazber : ji nav û pirsne din, bi alîkarî ya xurdeyan lûsîn ên sazber tîn sazkinin, ku ew nav ên han jî bi kêrî binavkirin a cî û deran tîn. Xurde yê ku nav ên lûsîn saz dikin evin :

stan, geh, zar, lîn, xanê.

Wek :

Stan : Kurdistan, Efxanistan, Hindistan, Mûrîstan, gulistan, goristan ...

Geh : dergeh, mêrgeh, çêrgeh, wargeh, lîzgeh, pangeh, seyrangeh...

Zar : çîmenzar, gulzar...

Lîn : xuêlîn, birqlîn, kunlîn, hêklîn...

Xane : mêvanxane, xestexane, bazarxane, xuarinxane...

5.4.2.4.1.3. Nav ên **zivîstan, zêstan û dûstan** nav ên xurûne, ne nav ên lûsîn. Pirs ên xueserin ¹⁷.

5.4.2.4.2. Nav ê alav

Nav ê alav ew nave ku bi kêrî binavkirin a alavekî tê. Nav ên alav jî sê birin :

5.4.2.4.2.1. Nav ên xueber : nav ên ku ji xueber, nav ên alavanin.

Wek :

Kêr, şûr, qelem...

5.4.2.4.2.2. Nav ên sazber : nav ên ku bi alîkarî ya xurdeya, ji pîşkan tîn sazkinin. Xurde yê ku nav ên alav pê saz dibin evin :

Ek û ing

Wek :

ji	birîn	<i>birek</i>
»	badan	<i>badek</i>
»	pêçan	<i>pêçek</i>
»	bêtin	<i>bêjing</i>
»	hevirtin	<i>hevring</i>

5.4.2.4.2.3. Nav ê şaxda ji navan bi alîkarî ya xurdeyan navine nû saz dibin ku ji wan re nav ên şaxda tîn gotin. Xurde yê ku navê şaxda çê dikin, evin : *dan, ing, î, ek, ik, oşk, ar*.

Wek :

Dan :

ji	çay	<i>çaydan</i>
»	xuê	<i>xuêdan</i>
»	kevçî	<i>kevçîdan</i>
»	derzî	<i>derzîdan</i>
»	kil	<i>kildan</i>

Ing :

ji	zivistan	<i>ziving</i>
»	roj	<i>rojîng</i>
»	ar	<i>aring</i>
»	sar	<i>saring</i>

Î :

ji	dest	<i>destî</i>
----	------	--------------

¹⁷ Ev nîşan dide ku dabeşkirina van navan bi vî awayî hevdf nagre. Paşpirtika van navan paşpirtikên lûsîn in - M. C.

	»	bej	<i>bejî</i>
	»	av	<i>avî</i>
	»	pişt	<i>piştî</i>
Ar :			
	ji	dest	<i>destar</i>
Ek :			
	ji	pişt	<i>pişte</i>
Ik :			
	ji	lep	<i>lepik</i>
Oşk :			
	ji	nav	<i>navoşk</i>
	»	Areb	<i>Areboşk</i>

5.4.2.4.3. Nav ên dumil

Nav ê dumil bi du awa çê dibin : Nav ê hevbend û nav ê şaxda.

5.4.2.4.3.1. Nav ê hevbend bi pênc awa saz dibe:

5.4.2.4.3.1.1. Du nav.

Wek :

*Mar-marî, ker-guh, sîr-dim, bar-gîr*¹⁸, *mû-mar, histrî-mişk, ax-pînk, dot-mam, pis-mam.*

5.4.2.4.3.1.2. Nav û rewş.

Wek :

Pez-kûvî, jar-mar, cwan-ga, nû-gah.

5.4.2.4.3.1.3. Nav û pîşk.

Wek :

Ger-av, mû-çing, dar-best.

5.4.2.4.3.1.4. Nav û beng.

Wek :

*Dûr-bîn, roj-name*¹⁹.

5.4.2.4.3.1.5. Nav û pêrbest.

Wek :

Bin-dest, ser-dest, ser-sal.

5.4.2.4.3.2. Nav ê şaxda ji nav her pênc awan pêve bi alîkarî ya xurdeyan nav ên dumil saz dibin. Xurde yên ku nav ên dumil çê dikin evin : *Gûn û tî.*

Wek :

	ji	ar	<i>argûn</i>
	»	par	<i>pargûn</i>
	»	gul	<i>gulgûn</i>
	»	birâ	<i>biratî</i>
	»	gund	<i>gundîtî</i>
	»	ker	<i>kertî</i>
	»	rêwî	<i>rêwîtî</i>

¹⁸ "bargîr" ne nav e, lê ji navekî û koka pîşka "girtinê" hatiye pê - M. C.

¹⁹ "roj" ne beng e, lê nav e - M. C.

»	eşîr	eşîrtî
»	heval	hevaltî
»	xûşk	xûşkî
»	bav	bavtî

5.5. Nav ên piçûkker

5.5.1. Nav ên piçûkker bi kêrî piçûkkirin a navekî tên. Ji bo çekirin a nav ê piçûkker li pê navan xurdey a (k) û (ik) tê.

Wek :

bir	birak
dar	darik
law	lawik
kur	kurik
gund	gundik
keç	keçik

5.5.2. Hin nav bi alîkarî ya (çe) çê dibin.

Wek :

bax	baxçe
par	parçe
keman	kemançe

5.6. Ornag di navan de

5.6.1. Di Kurmancî de du ornag hene : **nêr** û **mê**.

5.6.2. Bi awa yê razdarî jî **ornag** bi du biran parve dibe : **rasteza** û **gûmanza**.

5.6.2.1. **Rasteza** : ji wan navan re **rasteza** tê gotin ku bi rastî yan **nêr** û yan **mê** ne.

Wek :

Ga, çêlek, mêr, jin...

5.6.2.2. **Gûmanza** : ji wan navan re **gûmanza** tê gotin bi rastî ne **nêr** û ne **mê**ne, lê di zimên de wek **rastezayan**, hin **nêr** û hin **mê**, hatine pejirandin. Ji bo nav ên weha di Kurmancî de tu rêzan ên durist peyda nabin, bi bihîstinê meruv hîn dibe.

5.6.3. Ev nav ên jêr **nêr** û **mê** yên wan bi vî awayî ji hev tê gerandin.

5.6.3.1. Ên nêr

5.6.3.1.1. Libat ên laş ê meruv ên der :

Poz, serî, çav, birû, bijang, dest, çeng, ling, poz, diran, ziman, simêl, zik...
(*Enî, sîng*²⁰, *enîşk, lêv, tilî, pêçî, rî, çîp*), ji vê rêzê derin, mêne.

5.6.3.1.2. **Erd, cî, war, çiya, gir, gelî, şewl...**

Newal ji vê rêzê dere, mêye.

5.6.3.1.3. Darên hişk û birî :

dar, ço, beşt, tîr...

Şiv di vê rêzê de mêye.

²⁰ Sîng : di deverina de nêr e - M. C.

5.6.3.1.4. çem.

5.6.3.1.5. Ezman.

5.6.3.1.6. Çek ên li xuekirinê :
Kiras, derpê, şal...

5.6.3.2. Ên mê

5.6.3.2.1. Libat ên laş ên meruv yên hundur :
Kezeb, gurçik, rêvî, reh...
Dil û hûr ji vê rêzê derin, nêrin.

5.6.3.2.2. Dar ên ter û li dar.

5.6.3.2.3. Av, berf, baran, qeşa, zîpik...

5.6.3.2.4. Roj, hêv, sitêr...

5.6.3.2.5. Cil, tej, ber, mehfûr, xalîçe, tevn...

5.6.3.2.6. Firax ên xuarinê :
Tas, sênî, beroş...

5.6.3.2.7. Nav ên makderî :
Kirîn, firotin, rev, lez...
Ken û girî ji vê rêzê derin, nêrin.

5.6.3.2.8. **Dar** : ku çandî be mêye.
Wek :
Dar a sêvê, dar a hijîrê, dar a tirî, h. p...
Lê ku *dar* birî be nêre.
Wek :
Dar ê destê min, gopal ê Xudo, çilak ê Qenco, h. p...

5.6.3.2.9. **Kar** : ev pirs ku ji bo xebatê be nêre.
Wek :
Kar ê cot
Eger ji karkirin a pere û tiştêkî re be mêye.
Wek :
Kar a bazirganiyê heye.

5.7. Sokindarî ²¹

5.7.1. Ji girêdan a du navan bi hev re **sokindarî** tê gotin. Sokin û bintar a navekî pê tê xuya kirin.

Wek :

<u>Sokindar</u>	<u>sokin</u>
<i>Bazin ê</i>	<i>zer</i>
<i>Qenco yê</i>	<i>Xuda</i>
<i>Hungulîsk a</i>	<i>Rindê</i>

Ji nav ê pêşîn re **sokindar**, ê dî re **sokin** tê gotin. Her wekî (**bazin**) sokindare û (**zêr**) sokin a bazine.

21 Sokin : kok, esil, cins.

5.7.2. Sokindarfî bi zêstê tê girêdan. Di vir de jê re "bend" tê gotin.

5.7.3. Eger dawî ya nav ê sokindar tîpek bi deng be, (y) dikeve navbera sokindar û bendê.

Wek :

Ga yê Xudo.

5.7.4. Eger sokindar navekî mê be bend jî mê tê.

Wek :

Çêlek a Reşo

Eger sokindar nêr be bend nêr tê.

Wek :

Bav ê Bozo.

5.7.5. Li gor a **verêsê** : eger sokin navekî nêr be, tê de tîp (a) hebe, (a) bi (ê) tê guherandin.

Wek :

Sim ê gê

Zîn a xêlid

Deng ê bê

5.7.6. Eger sokin navekî mê be (ê) tê dawî ya wê.

Wek :

Şîr ê çêlekê

Por ê Şêrînê

Dar ê gulê

5.7.7. Nav ên (dê) û (rê) eger **sokindar** be dibin (di) û (ri) .

Wek:

Di ya kurik < dê ya kurik

Ri ya gund < rê ya gund

5.7.8. Ev ên jor giş gava sokindar naskiri be ango pendî be. Lê gava sokindar ne nas û ne pendî be, li dû sokindar jî bo sokindar ê nêr (**ekî**) û jî bo a mê (**eke**), jî bo pirane ya herduyan (**ne**) tê.

Wek :

Kurekî Zendo

Keçeke Zendo

Kurne Zenda

Keçine Zendo

5.7.9. Eger sokindar jî yekî yan jî yekê bêtirbin (**ên**) dikeve navber a wan.

Wek :

Kur ên Felmez

Keç ên Felmez

5.7.10. Eger em zêstê jî navbera sokindar û sokin hilînin û em cihê sokindar û sokin pev biguhêrin navekî dumil çê dibe.

Wek :

Masî yê mar dibe *mar-masî*

Guh ê ker » *ker-guh*

5.7.11. Eger em zêstê jî navber a wan hildin dîsa navekî dumil çê dibe.

Wek :

Ga yê boxe dibe *ga-boxe*

Mû yê mar » *mû-mar*

BIR V

6. VERÊS

6.1. Di hin bengan de nav ên nêr ku (a) di wan de hebin bi (ê) têne guhastin. Ên mê eger (a) hebe jî, (a) wek xue dimîne, lê (ê)-yek zêde tê dawî ya wan navan, ku ji vî awayî re **verês** tê gotin.

6.2. Rêzan : Nav ên nêr ku pîşkar bin di **buhêrkê** de (a) bi (ê) tê guhestin, û di **nuhok** û **mandê** de wek xue dimîne.

Wek :

Osman, ga, aş sê nav ên nêrin.

Di **buhêrkê** de ku pîşkarbin, dibin : *Osmên, gê, êş.*

Wek :

Osmên sêv xuar

Gê ka xuar

Êş ard hêra

6.3. Di çaxên din de (a) wek xue dimîne.

Wek :

Osman sêvê dixue

Ga kayê dixue

Aş êrd dihêre

Osman ê sêvê bixue

Ga yê kayê bixue

Aş ê êrd bihêre

6.4. Nav ên nêr ku pîşkber ên durust bin, di **buhêrekê** de nayên guhestin, lê di **nuhok** û **mandê** de tên guhastin.

6.4.1. Di **buhêrk** de nayên guhastin.

Wek :

Soro Xalid xist

Qenco ga kuşt

Kurik nan xuar

6.4.2. Di **nuhokê** de tên guhastin.

Wek :

Soro xêlid dixue

Qenco gê dikuje

kurik nên dixue

6.4.3. Di **mandê** de tên guhastin.

Wek :

Soro ê Xêlid bixue

Qenco ê gê bikuje

Kurik ê nên bixue.

6.5. Navên nêr eger pêrbestekê bistîne, di hemî çax û bengan de (a) tê guhestin.

6.5.1. Buhêrk

Wek :

*Şero li Xêlid xist
Qenco ji Osmên re got
Osman ji êş çû*

6.5.2. Nihok

Wek :

*Soro li Xêlid dixê
Qenco ji Osmên re dibêje
Osman ji êş diçe*

6.5.3. Mand

Wek :

*Soro ê li Xêlid xe
Qenco ê ji Osmên re bibêje
Osman ê ji êş biçe*

6.5.4. Ap, bav, mam û xal, ji vê rêzanê derin. Wek nav ên mê (ê) li dû wan tê.

Wek :

*Hespê apê
Serê bavê
Kurê xalê²² tê gotin.*

6.6. Navên mê ku pîşkarbin, di **buhêrkê** de (ê) tê dawî ya wan û di **nuhokê** û **mandê** de wek xue dimînin :

6.6.1. Buhêrk

Wek :

*Keçikê sêv xuar
Çêlekê kurik xist
Siltanê berx anî*

6.6.2. Nuhok

Wek :

*Keçik sêvê dixue
Çêlek kurik dixê
Siltan berx tîne*

6.6.3. Mand

Wek :

*Keçik ê sêvê bixue
Çêlek ê kurik bixê
Siltan ê berx bîne*

6.7. Navên mê ku pîşker ê durust bin²³.

6.7.1. Di **buhêrkê** de tiştêk lê zêde nabe.

Wek :

*Remo çêlek bir
Cano bizin anî*

6.7.2. Di **nuhokê** û **mandê** de (ê) li dû wan tê.

Wek :

²² "Article" di gelek zimanên Kurd-Arî de nîne, lê va "ê" ya bermaya "article" a kevin e. "apê", ango ew apê ku em nas dikin; "bavê", ango ew bavê ku em nas dikin, hwd. Va "article" kevin tenê di gotîneka Farisî de maye : piserê (law), ango ew lawê ku em nas dikin - M. C.

²³ Di gelek deran de, wekî vir bi xwe, pişka "bûn"ê cihê hatiye nivîsandin - M. C.

*Remo çêlekê dibe
Cano bizinê tîne*

6.8. Gava nav ên mê pêrbestekê bistîne, her gav (ê) tê dawî ya wan.

Wek :

*Remo li çêlekê da
Cano ji bizinê re tîne*

6.9. Nav ên makdarî ku hemî mê têne jimartin herçî awa yên nav ên mê li wan tê.

Wek :

*Remo kirîn kir.
Remo kirînê dike.*

6. 10. KOMDARÎ DI NAVAN DE

6. 10.1. Di Kurmancî de ji yekê jor de komdare, û li dû navan bi anîn a (an) çê dibe.

Wek :

<i>Kur</i>	<i>kuran</i>
<i>Mêr</i>	<i>mêran</i>
<i>Hesp</i>	<i>hespan</i>
<i>Rez</i>	<i>rezan</i>

6. 10.2. Lê ev rêzan ne rêzaneke paydare, ew jî bi ornag ê pîşk û reh a kar ê navve girêdayîye.

6. 10.2.1. Eger nav pîşkarekî bi pîşkber be di buhêrkê de (an) distîne û duçax ên din de şût dimîne.

Wek :

*Mêran kevir birîn.
Rêncberan cot kim.*

6. 10.2.2. Eger nav pîşkarekî bê pîşkber be, di her bengî de şût dimîne.

Wek :

*Mêr çûn
Mêr diçin*

*Rêncber hatin
Rêncber tîn*

6. 10.2.3. Eger pîşkber ê durust be, di buhêrkê de şût dimîne, lê di nuhok û mandê de (an) distîne.

Wek :

*Mêran kevir birîn.
Mêr keviran dibirin.
Rêncberan dar birîn.
Rêncber daran dibirin.*

Wek ku xuyaye pîşk her gav (n) a kombûnê distîne. Gava ku nav di bengekî de şût dimîne komiya wî ji komî ya pîşk xuya dike.

6. 10.2.4. Eger pêrbestek vêra hebe, her gav (an) distîne.

Wek:

*Xalid ji daran birî.
Xalid ji daran dibire.*

6. 10.3. Herçî nav ên ku dûtîp a wan dengdarek be, di komê de (yan) distîne.

Wek :

Serî seriyar

Bira birayan

6. 10.4. Lê nav ên ku dûtîp a wan (a) an (e) bin, di komê de (a) û (e) hiltên û wek nav ên din (an) distînin.

Wek :

Bira biran

Pere peran

6. 10.5. Pirs ên wek *dê* û *rê* di komê de dibin *diyan* û *riyan*. Lê, ji bo hêsanî û ne wendakirin a hîmê pirsê gerek *dêyan* û *rêyan* werin nivîsandin û *diyan* û *riyan* werin xuendin.

BIR VI

7. ZÊST

7.1. Zêst pirsek piçûke, dikeve navber a du navan, yan navek û rewşekê ji bo ku wan bi hev bide girêdan û çendek û ornag a wan bide zanîn.

7.2. Du bêş zêst hene : **pendî** û **nependî**.

7.2.1. Zêst a pendî

7.2.1.1. Zêst a pendî ewe ku ornag û çendek nav rastarast dide zanîn, evin :

a	ji bo mêyan :	<i>Keça Memo</i>
ê	ji bo nêran :	<i>Kurê Memo</i>
ên	ji bo kom a herduyan :	<i>Keç û kur ên Memo.</i>

7.2.1.2. **Nîşane** : zêst pirsek xuesere, cihê tê nivîsandin.

7.2.2. Zêst a nependî

7.2.2.1. Zêst a nependî, meruv, heywan û tişt ê ku em jê dipeyvîn bi awakî ne nas pêş me dike. Eger min got :

Mihîn a Memo

wê çaxê, ez ji mihînan mihînek nas û xuya bi nav dikim.

Lê ku min got :

Mihînek Memo

îcar, ez bi awakî nenas, nependî ji gelek mihînan yekê bi nav dikim, ku ev tov zêst nependîye.

7.2.2.2. Li dû navan bi anîn a (**ek**), (**eke**), (**ekê**) û (**ekî**) zêst a nependî saz dibe.

Wek :

<i>Hesp</i>	dibe	<i>hespek,</i>	ango	<i>yek hesp</i>
<i>Gul</i>	»	<i>gulek</i>	»	» <i>gul</i>
<i>Mêr</i>	»	<i>mêrek</i>	»	» <i>mêr</i>

7.2.2.3. Di zêst a nependî de çend awa hene ku evin :

7.2.2.3.1. Eger nav, pîşkarekî bi pîşkber û nêr be, di buhêrkê de (**ekî**) û di nuhokê de (**ek**); eger mê be, di buhêrkê de (**ekê**) û di nuhokê de (**ek**) distîne.

Wek :

Buhêrek :	<i>kurekî sêv xuar</i>	<i>keçekê sêv xuar</i>
Nuhok :	<i>kurek sêvê dixue</i>	<i>keçek sêvê dixue</i>

7.2.2.3.2. Eger nav pîşkber ê durust be, rastarast vaj ê pîşkare.

Wek :

Buhêrk :	<i>Biro kurek xist,</i>	<i>Biro keçek xist</i>
Nuhok :	<i>Biro kurrekî dixue,</i>	<i>Biro keçekê dixue</i>

7.2.2.3.3. Eger pêrbestekê bistîne, ji bo nêran di her çaxê de (**ekî**), ji bo mêyan (**ekê**) tê.

Wek :
 Buhêrk : *Biro li kurekî xist,* *Biro li keçekê xist.*
 Nuhok : *Biro li kurekî dixe,* *Biro li keçekê dixe.*

7.2.2.3.4. Eger pîşkar ê bê pîşkberbe, ji bo her du bêşan di her çaxê de (ek) tê.

Wek :
 Buhêrk : *kurek çû,* *keçek çû*
 Nuhok : *kurek diçe,* *keçek diçe*

7.3. KOMDARÎ DI ZÊST A NEPENDÎ DE

Di zêst a nependî de komdarî li dû her du bêş ên navan, bi anîn a (na) û (ne) çê dibe.

7.3.1. Eger nav pîşkarebe çi nêr, çi mê di buhêrkê de (na) û di nuhokê de (ne) tê.

Wek :
 Buhêrk : *kurna sêv xuarin,* *keçna sêv xuarin*
 Nuhok : *kurne sêvê dixun,* *keçne sêvê dixun*²⁴

7.3.2. Eger pîşk nabuhêrbe di her çaxê de (ne) tê.

Wek :
 Buhêrk : *kurne hatin,* *keçne hatin*
 Nuhok : *kurne tîn,* *keçne tîn*²⁵

7.3.3. Eger pîşk rabuhêrbe, bervajî pîşkber di buhêrkê de (ne) û di nuhokê de (na) tê.

Wek :
 Buhêrk : *Memo kurne xistin,* *Memo keçne xistin.*
 Nuhok : *Memo kurna dixe,* *Memo keçna dixe.*

7.3.4. Eger pêrbest vêre hebe, di her çaxê de (na) tê.

Wek :
 Buhêrk : *Memo li kurna xist,* *Memo li keçna xist.*
 Nuhok : *Memo li kurna dixe,* *Memo li keçna dixe.*

²⁴ "kurn" û "keçne" nayên gotin; rastiya wê ev : "kurin" û "keçin" - M. C.

²⁵ R. KUrd di vir de wekî benda jorin û a jêr vê re xwe şaş dixe - M. C.

BIR VII

8. REWŞ

Pirs a ku hevalî ya nav ji bo salixdan a kêsim û reng ê wan dike jê re rewş tê gotin.

8.1. Rewş a salixdan

8.1.1. Rewş a salixdan hevalî ya navekî ji bo salixdan a reng û kêsim a wî ya qenc yan jîst dike.

Wek :

Baş, xueş, reş, sor...

8.1.2. Rewş ên wek *baş, xueş, û reş* bi kêrî salixdan a reng, kêsim û rewş a meruvekî û tiştekî tên, çumkî em karin bibêjin :

Meruv ê baş, baxçe yê xueş, gul a sor...

8.1.3. Hin rewş hene ku bi ser ê xue wek navanin.

Wek :

Xizan, belengaz, bextiyar, ciwan, pîr, ixtiyar...

8.2. Rewş a dumil

8.2.1. Ji van rewş ên jor ên xurû pêve, hin rewş hene ku bi çend awa tên saz kirin, ji wan re dumil tê gotin.

8.2.2. Rewş ên dumil jî bi du biran parve dibin : **şaxda û hevbend.**

8.2.2.1. Rewş ên şaxda

Rewş ên şaxda ji navan û pîşkan bi alîkarî ya hin xurdeyan saz dibin û li dû navan û pîşkan tên. Xurde yê ku rewş ên nuh saz dikin evin ²⁶ :

Baz, kar, ker, van, gîn, yar, dar, anî, ane, î, mend, bend, hev, nîv, hev.

8.2.2.1.1. **Baz, kar, ker** û **van** li dû kîjan navî werin, hinermendî, sazkarî ya wî navî didin xuya kirin.

Wek :

Baz :	ji	can	<i>canbaz</i>
	»	tîr	<i>tîrbaz</i>
Kar :	»	cot	<i>cotkar</i>
	»	alî	<i>alîkar</i>
Ker :	»	zîv	<i>zîvker</i>
	»	şûr	<i>şûrker</i>
Van :	»	bilûr	<i>bilûrvan</i>
	»	ga	<i>gavan</i>
	»	zurne	<i>zurnevan</i>

²⁶ Ev gotinên jêrin ne rewş in. Me berê li hor nîşan da ku "êpîtêt" in, an "nom de sujet" e, M. C.

Vanî :	»	aş	<i>aşvanî</i> ²⁷
	»	êzing	<i>êzingvanî</i>
	»	bajar	<i>bajarvanî</i>

8.2.2.1.2. **Gîn, yar, dar** : nav bi rengêkî kêsimêkê didin xuya kirin.

Wek :

Gîn :	ji	gul	<i>gulgîn</i>
	»	reng	<i>rengîn</i>
Yar :	»	heş	<i>heşyar</i>
	»	bext	<i>bextyar</i>
Dar :	»	ser	<i>serdar</i>
	»	bin	<i>bindar</i>

8.2.2.1.3. **Anî, ane** : nav bi têkildariyekê salix didin.

Wek :

Anî :	ji	mêr	<i>mêranî</i>
	»	pir	<i>piranî</i>
Ane :	»	şah	<i>şahane</i>
	»	derwîş	<i>derwîşane</i>

8.2.2.1.4. **Î** : reh û kok a meruvekî, tişteki, heywanekî salix dide.

Wek :

	ji	bajar	<i>bajarî</i>
	»	gund	<i>gundî</i>
	»	Mardîn	<i>Mardînî</i>
	»	Bedlîs	<i>Bedlîsî</i>

8.2.2.1.5. **Mend, bend** :

Wek :

Mend :	ji	hiner	<i>hinermend</i>
	»	şîret	<i>şîremend</i>
	»	aqil	<i>aqilmend</i>
Bend :	»	tor	<i>torbend</i>
	»	nal	<i>nalbend</i>

8.2.2.1.6. **Hev, nîv** : ev her du pirs jî rewş ên saxda saz dikin, lê vajî xurdeyan tên ser ê pirsê.

Hev di karekî de, di tişteki de yekbûnekê dide xuya kirin.

Wek :

	ji	al	<i>heval</i>
	»	rê	<i>hevrê</i>
	»	kar	<i>hevkar</i>

Nîv : netemamî ya navekî dide zanîn :

Wek :

	ji	ro	<i>nîvro</i>
	»	sal	<i>nîvsal</i>

8.2.2.1.7. Pirs ên **xues, rût, û qot** li dû navan tên û rewş ên saxda çê dikin.

Wek :

	ji	pê	<i>pêxuas</i>
	»	ser	<i>serût</i>
	»	ser	<i>serqot</i>

8.2.2.1.8. Ji pîşkan bi alîkarî ya xurdeyan rewş ên saxda saz dibin.

²⁷ "vanî" ji vê rêzê der e, çima ew nêv çê dike, ne rewşê. Di hin zaravayê Kurdan de gotinên wisa ji verêşê hatine, wekî cotarî, ango kesê cotkar. A dinê, Reşîdê Kurd di pêşî de, çêra "vanî" ne bûye, lê nimûne nîşan dane - M. C.

Wek :	ji	xuastin	<i>xuazgîn</i>
	»	lez	<i>lezgîn</i>
	»	kirîn	<i>kiryar</i>

8.2.2.2. Rewş a hevbend ²⁸

Rewş ên hevbend bi çar awa yê din saz dibin.

8.2.2.2.1. Bi rakirin a zêstê ji navber a du bendewaran.

Wek :	ji	dil ê şad	<i>dilşad</i>
	»	çav ê reş	<i>çavreş</i>
	»	bejin a zirav	<i>bejinzirav</i>

8.2.2.2.2. Bi guherandin a cî yê her du benewaran.

Wek :	ji	buha yê giran	<i>giranbuha</i>
	»	zar ê xueş	<i>xueşzar</i>

8.2.2.2.3. Li dû navan bi anîn a nav ên pîşkber çê dibe.

Wek :	ji	bav	<i>bavkuştî</i>
	»	mil	<i>milşikestî</i>
	»	dil	<i>dilşikestî</i>
	»	ser	<i>serfirî</i>

8.2.2.2.4. Li dû navan û rewşan bi anîn a duçaxê çê dibe.

Wek :	ji	deng	<i>dengbêj</i>
	»	dil	<i>dilrevîn</i>
	»	xueş	<i>xueşgo</i>
	»	pir	<i>pirgo</i>

8.3. Payedarî ya rewşan

Li gor a rewşekê ji kêmanî û piranî ya rewşek din re **payedarî** tê gotin.

8.3.1. Ji rewş ên salixdan re sê paye hene : **xurû**, **paypîv** û **bê payan**.

8.3.1.1. Rewş a **xurû**

Rewşa **xurû**, rast a rast rewşe.

Wek :
Nuh, kevn, mezin, reş...

8.3.1.2. Rewş a **paypîv**

8.3.1.2.1. Rewş a **paypîv** ew rewşe ku paye ya rewşan pê tê pîvan.

Wek :
pir, hindik...

²⁸Pirrên van rewşan "nav" in, ne "rewş" in - M. C.

8.3.1.2.2. Rewş a paypîv ji rewşek xurû û xurdeya a (**tir**) saz dibe.

Wek :

Sor *sortir*

Reş *reştir*

Ku min got : "Ev gul sortire", ango gulek dî jî sor heye, lê a ku ez nîşan didim ji wê bêtir sore. Ku ji vî awayî re **bilindpaye** tê gotin.

8.3.1.3. Rewş a bêpayan

Rewş a bê payan rewşek **bilind** yan **pir bilind** dide xuya kirin. Rewş a bêpayan du bêşin : **xurû** û **raser**.

8.3.1.3.1. Xurû

Bêpayan a xurû salişdan a payayeke bilind dide.

Wek :

Ev gul pir sore

Ev baxçe pir xueşe

8.3.1.3.2. Raser

Bêpayan a raser salişdan a payeke bilindtir dike. Pirs ên ku bi kêrî vî awayî tîn evin : **Pir, hîn, jî, tir**.

Wek :

Ev gul ji gul a dî hîn sortire

Ev bajar hîn meztire

Ev baxçe hîn xuaştire

8.3.2. Bi homayî, payedarî ya rewşan bi xurde ya (**tir**) saz dibe û ev xurde li dû rewşan tê.

Wek :

Çê *çêtir*

Pak *paktir*

8.3.3. **Nîşank** : Pirs a *mezin* di payedariyê de (**in**) jê tê avêtin û dibe *meztir*.

8.3.4. Pirs a *pir* di payedariyê de ji hîm ê xue de dikeve dibe *bêtir*. Kes tu cara nabêje *pirtir*²⁹.

8.3.5. Di pirs a *kevnar* de (**ar**) şûn a (**tir**) girtiye, *kevnar* û *kevintir* wek hev in³⁰.

8.3.6. Pirs ên *xewar* û *xure* jî bi payedarî hatine salişdan. Di *xewar* de (**ar**) û di *xure* de (**e**) bûne xurde yê payedariyê. Ev her du pirs du pîşkaran bi payedarî saliş didin.

8.4. Rewş ên beyanî

Rewş ên beyanî bi kêrî cudakirin a navekî yan çend navan ji reha wan tîn. Rewş ên beyanî evin : **nîşandan, pirsyarî û nependî**.

8.4.1. Rewş ên nîşandanê

Rewş a nîşandanê bi kêrî pêşkirin a meruvekî, heywanekî û tişteki tîn. Mîna meruv bi tilî ya xue tişteki pêş hev ke.

²⁹ "Pirtir" jî, bi nêrîna me, rast e - M. C.

³⁰ Her du ne yek in. "Kevnar" navekî dide, ne rewşekê - M. C.

Wek :

Ev hesp
Ew mirov

8.4.1.1. Rewş ên nîşandanê evin :

Ev ji bo nêr û mê yên diyar :
ev hesp, ev mirov

Ew ji bo nêr û mê yên nediyar :
ew hesp, ew meruv

Vî ji bo nêr ên diyar :
vî hespî, vî meruvî

Vê ji bo mê yên diyar :
vê mihîne, vê keçê

Wî ji bo nêr ên nediyar :
wî hespî, wî meruvî

Wê ji bo mê yên nediyar :
wê mihîne, wê keçê

Van ji bo kom a her du celeb ên diyar :
van hespan, van mihînan.

Wan ji bo koma her du celebên nediyar³¹ :
Wan hespan, wan mihînan

8.4.1.2. Rewş ên nîşandanê : **vî, vê, wî** û **wê** kîjan navî nîşan bidin eger ew nav nêr be li dû wî tîp a (**î**), eger mê be tîp a (**ê**) tê.

Wek :

<i>nêr</i>	<i>mê</i>
<i>Vî hespî</i>	<i>Vê mihîne</i>
<i>Wî hespî</i>	<i>Wê mihîne</i>

8.4.1.3. Nîşandan a **şev, ro, sal** û **car** bi (**î**) çê dibe.

Wek :

îşev, îro, îsal, îcar

8.4.1.4. Ji bo nîşandan a çaxan, ji bo çax ên nuha (**vê**) û ji bo çax ên buhurî (**wê**) tê suxulandin.

Wek :

Çax ên nuha :	<i>vê salê, vê mehê, vê çaxê...</i>
Çax ên buhurî :	<i>wê salê, wê mehê, wê çaxê...</i>

8.4.2. Rewş a pirsyarî

Rewş a pirsyar bi kêrî naskirin a wî meruvî, yan wî tiştî tê ku di peyvê deye. Rewş ên pirsyarî evin : **çend, çî** û **çawa**.

8.4.2.1. **Çend** : rewş a çend bi kêrî pirsyarî ya çendek ê tiştan, meruvan û heywanan tê.

³¹ Ev şirovekirina R. Kurd, wekî me li jor jî gotî, li gor sîstema rêzimana 'Erebî ye. Ev rewşên nîşandanê ji bo tişt û kesên diyar bi kar tê, lê "ev, vî, vê, van" ji nêzîkbûnê re ne, û "ew, wî, wê, wan" ji dûrbûnê re ne - M. C.

Wek :

Çend meruv ? çend hesp ? çend sêv ?

8.4.2.2. **Çi** : bi kêrî pirsyarî ya tiştên bê can û bi can tê.

Wek :

Çi dare ? çi kevire ?

Carna *çi kese ? çi meruve ?* jî tê gotin. Lê, ev bi awakî xore³² ango wî ji tiştan dijmêre³³.

8.4.2.3. **Çawa** : pîrsek dumile, ji rewş a **çi** û pîrs a **awa** pev ketiye, lê bûye rewşek pirsyarî. Bi kêrî pirsyarî ya reng û awa yê meruvan û tiştan tê.

Wek :

Çawaye meruv ? çawaye tişt ?

8.4.3. Rewş a nependî

Rewşên nependî bi awakî nexuya, veşirtî, meruvekî, heywanekî, tişteki pêş me dike. Rewşên nependî evin :

*Her, hem, hemî, kes, tu, pir, tenê*³⁴.

8.5. Jimarî

8.5.1. Rewş a jimarî bi kêrî birkirin a navan ji hev û reha wan tê, ku çendek û paye ya wan ji me re beyan dike.

8.5.2. Du bês rewşên jimarî hene: **xurû** û **payedar**.

8.5.2.1. Jimar a xurû

8.5.2.1.1. Jimarên xurû bi kêrî beyankirin a çend bûn a navên. Jimar a xurû, rast a rast jimare. Ji jimarên xurû re **rastejimar** tê gotin. **Rastejimar** evin :

8.5.2.1.1.1. Ji yekê heya dehan :

Yek, du, sê, çar, pênc, şeş, heft, heşt, neh, deh.

8.5.2.1.1.2. Ji dehan heya bi bîstan :

Yanzdeh, duwanzdeh, sêzdeh, çardeh, panzdeh, şanzdeh, hufdeh, hîjdeh, nozdeh, bîst.

8.5.2.1.1.3. Ji bîstî heya sedî :

Bîst, sî, çel, pêncî, şêst, heftê, heştê, nod, sed.

8.5.2.1.1.4. Ji sedî heya hezarî :

Sed, dused, sêsed, çarsed, pêncsed, şeşsed, heftsed, heştсед, nehsed, hezar.

8.5.2.1.2. Jimar a Kurmancî ji jor de berjêr tê.

Wek :

4546 : *çarhezar û pênc sed û çel û şeş*

³² Xore : pîs kirin.

³³ Ne pêwîst e ji bo pîskirinê re be. "çi" ji her tiştî, can be, ne can be, re tê gotin - M. C.

³⁴ Mînakên R. Kurd hemî ne rewş in : "tenê, hem" beng in, "hemî, tu, pîr" him rewş in, him bernav in; "kes" bernavê nadiyar e, "her" rewş e - M. C.

563985 : pênc sed û şêst û sê hezar û neh sed û heştê û pênc.

8.5.2.2. Jimar a payedar

8.5.2.2.1. Jimar ên payedar bi kêrî beyankirin a rêz û paye ya nav tèn.

Wek :

A yekî, a duduya, a sisya...

8.5.2.2.2. Jimar ên payedar bi sê biran parve dibin : jimar a **parkir**, jimar a **komzîk**, jimar a **piçjimar**.

8.5.2.2.2.1. Jimar a parkir bi kêrî parkirinê tê, û ev reng jimar zo zo çê dibe. Jimar a parkir evin : *yek yek, du du, sê sê, çar çar...*

Wek:

*Zaro yek yek tèn.
Sêvan çar çar bide.*

8.5.2.2.2.2. Jimar a komzîk jimareke ku ji yekê berjor dide xuya kirin. Ev reng jimar li dû jimarê bi anîn a (**ek**) çê dibe.

Wek :

ji	şes	şesek
»	heft	heftek
»	deh	dehek

8.5.2.2.2.3. Piçjimar, her wekî ji nav ê wê xuyaye bi kêrî jimartin a piç û perçe yên tiştekî tê. Ev reng jimar li dû jimar a xurû bi anîn a (**yek**) çê dibe. Piçjimar evin : *nîv, sêyek, çaryek, pêncyek*, angû, ji sêyan yek, ji çaran yek, ji pêncan yek ...

8.6. Wesifdanî

8.6.1. Wesifdanî bi kêrî wesifandin a meruvekî, heywanekî, tiştekî tê.

8.6.2. Wesif tim li pê nav tê û bi zêstekê pev tê girêdan.

Wek :

*Gul a sor
Çiya yê bilind
Çav ê reş...*

8.6.3. Eger nav nêr be, zêstek nêr; mê be, zêstek mê wan dighîne hev.

Wek :

*Mêr ê ciwan
Jin a ciwan*

8.6.4. Eger ê wesifkirî ne xuyayî, ne nas be, wê gavê zêstek ne pendî wan dighîne hev.

ji bo nêran	ekî	
ji bo mêyan	eke	
ji bo pirane	ne	tê.

Wek:

*Mêrekî ciwan
Jineke ciwan
Mêrne ciwan
Jinne ciwan*

8.6.5. Eger wesifkirî bi wesfek dî were wesifkirin ji bo nêran li pê wesif (î) ji bo mêyan (e) tê, û ev rêzan jî bo her du halên wesifandiye.

Wek:

Ga yê reş î pîr
Çêlek a zer e mezin

Gakî reş î pîr
Çêleke zer e mezin

8.6.6. Eger wesifkirî ji yekî, an ji yekî bêtirbin, (ên) dikeve navber a wan.

Wek :

Hesp a boz	dibe	<i>hesp ên boz</i>
Mihîn a şê	»	<i>mihîn ên şê</i>
Kevir ê reş	»	<i>kevr ên reş</i>
Gul a sor	»	<i>gul ên sor</i>

8.6.7. Eger em zêstê ji navber a wesifkirî û wesfê hilînin rewşek nuh çê dibe ³⁵.

Wek :

Pez a kûvî	dibe	<i>pezkûvî</i>
Çav ê reş	»	<i>çavreş</i>
Bejin a zirav	»	<i>bejinzirav</i>

8.6.8. Eger ci yê wan pev biguherin dîsa rewşek nuh çê dibe.

Wek :

Mêr ê ciwan	dibe	<i>ciwanmêr</i>
Ga yê ciwan	»	<i>ciwanga</i>
Gul a sor	»	<i>sorgul</i>
Av a germ	»	<i>germav</i> ³⁶

³⁵ Ev benda û a jêrin berê derbas bûye; R. Kurd jê re gotiye "navên hevbend". Li benda (4.3.) binêrin - M. C.

³⁶ Ev gotinene ne rewş in, lê nav in - M. C.

BIR VIII

9. ŞÛNAV

9.1. Şûnav, pîrsek guhêzoke ku şûn a nav digre. Li şûn a ku ez bibêjim :

Memo cot kir
ez dikarim bibêjim :
Wî cot kir
pîrs a wî şûnaveke, çumkî cî û şûn a nav girtiye.

9.2. Rewş û şûnav pîr caran wek hev tên xuya kirin, ji bo ku meruv wan tevlihev hev neke bi vî awa yê jêr ji hev kare bigerîne :

9.2.1. Rewş hevalî ya nav dike. Ji bo salixdan a reng û nîşan ên nav, her gav bi nav re tê.

Wek :
Ev meruv
Ew dar

9.2.2. Lê bernav, bervajî, şûn a nav digre. Ew kar ê ku nav di giştare de dike, şûnav bê kêmanî, bi temamî dike.

Wek :
Remo xuar *wî xuar*
Remo dar şikand *wî dar şikand.*

9.3. Pîr pîrs hem rewşin û hem şûnavin : **çend, çi, hemî, tu, her**. Ev pîrs ên han rewşin ku hevalî ya nav bikin ango salixdan a kêsim û nîşan ên nav bidin.

Wek :
Hemî meruv
Tu tişt
Ew şûnavin ku li şûn a nav bigrin.

Wek :
Hemî çûn
Tu ne hatin

9.4. Şûnav bi şeş bêşan parve dibin : **Kesok, nîşandan, arzî, pevgih, pîrsyar û nependî**.

9.4.1. Şûnav ên kesok

9.4.1.1. Şûnav ên kesok ew şûnav ên ku kesan pêş me dikin, yan jî rast a rast şûn a nav ên kesan digrin, ji wan re **şûnav ên kesok** tê gotin.

9.4.1.2. Sê şûnav ên tekane û sê şûnav ên pîrane hene :

kes ê ku dipeyive, jêre	peyvok	
kes ê ku guhdare, jêre	diyar	
kes ê ku nehazire, jê re	nediyar	tê gotin.

9.4.1.3. Şûnav ên kesok ên tekane evin :
Ez, Min, Tu, Te, Ew, Wî

9.4.1.4. Şûnav ên kesok ên pirane evin :
Em, Me, Hûn, We, Ew, Wan

9.4.1.5. Di Kurmancî de sê bêş şûnav ên kesok hene : **Serkar, salt û dûmdar** ³⁷.

9.4.1.5.1. Şûnav ên **serkar** evin :

	<u>kes 1</u>	<u>kes 2</u>	<u>kes 3</u>
Kes ên tekane :	<i>min</i>	<i>te</i>	<i>wî</i>
Kes ên pirane :	<i>me</i>	<i>we</i>	<i>wan</i>

9.4.1.5.2. Şûnav ên **salt** evin :

	<u>kes 1</u>	<u>kes 2</u>	<u>kes 3</u>
Kes ên tekane :	<i>ez</i>	<i>tu</i>	<i>ew</i>
Kes ên pirane :	<i>em</i>	<i>hûn</i>	<i>ew</i>

9.4.1.5.3. Şûnav ên **dûmdar**, bi ser ê xue bi kêr nayên, bi dûçîk a şûnav û pîşkan ve tîn girêdan evin :

	<u>kes 1</u>	<u>kes 2</u>	<u>kes 3</u>
Tek :	<i>m</i>	<i>î</i>	<i>e</i>
Kom :	<i>n</i>	<i>n</i>	<i>n</i>

9.4.1.6. Ev her sê bêş kesok, di giştarekê de, her yek çîk î wan î cihê heye.

9.4.1.7. Kesok ê serkar :

9.4.1.7.1. Di pîşk ên rabuhêr de û di buhêrkê de **pîşkare**.

Wek :

Min cot kir
Te cot kir
Wî cot kir

9.4.1.7.2. Di nuhokê de **pîşkber ê duruste**.

Wek :

Memo min dibe
Memo te dibe
Memo wî dibe

9.4.1.7.3. Di her çaxê de **pîşkber ê neduruste**.

9.4.1.8. Kesok ên salt :

9.4.1.8.1. Di pîşk ên rabuhêr de û di buhêrkê de **pîşkber ên durustin**.

Wek :

Memo ez birim
Memo tu birî

³⁷ Gotina "dûmdar" ji gotina 'Erebî îL qB (el-mutesil) hatiye - M. C.

Memo ew bir

9.4.1.8.2. Di nuhokê de pîşkarin.

Wek :

*Ez Memo dibim
Tu Memo dibî
Ew Memo dibe*

9.4.1.8.3. Di pîşk ên nabuhêr de di her çaxê de pîşkarin.

Wek :

*Ez çûm Tu çûyî Ew çû
Ez diçim Tu diçî Ew diçe*

9.4.1.9. Kesok ên dûmdar :

9.4.1.9.1. Her gav wek xurdeyan li dû şûnavan û pîşkan tên. Bi ser ê xue bê manane.

Wek :

*Ez diçim Tu diçî Ew diçe
Em diçin Hûn diçin Ew diçin*

9.4.1.9.2. Çawa ku li dû pîşkan tên, wesa jî li dû şûnavan tên.

Wek :

*Ezim Tuî Ewe
Emin Hûnin Ewin*

9.4.1.10. Ornag ên şûnavan

Şûnav bi homayî bê hêlin, ango bê ornagin, hew ji wan kesok ê sisya xudan ornage. Ew şûnav evin :

ji bo nêr : wî
» » mê : wê ye.

9.4.1.11. Şûnav ên bêhêl

Şûnav ên kesok, her gav yan **pîşkar** yan jî **pîşkbêrin**. Herçî şûnav ên bêhêl her gav **pîşkbêrin**. Şûnav ên bêhêl evin : **ê, hev û xue.**

9.4.1.11.1. Ê

9.4.1.11.1.1. (ê) şûnavek bêhêle, li dû pîşkan tê, şûn a (wî) û (wê) digre. Li şûn a ku ez bibêjim :

Min da wî yan min da wê

ez dikarim bibêjim :
min dayê.

9.4.1.11.1.2. Şûnav a bêhêl (ê) şûna şûnavek kom nagre, ango nakeve şûn a şûnava wan.

9.4.1.11.1.3. (ê) bi (li, bi, ji) re dibe yek û dikeve vî kirasî : lê, pê tê, jê.

Wek :

Lê : *li wî yan li wê*
Pê : *bi wî » bi wê*
Tê : *di wî » di wê*
Jê : *ji wî » ji wê*

9.4.1.11.1.4. (ê) şûn a pîşkber ê nedurast digre.

Wek :

Min ga firot Memo

dikarin bibêjin :

Min ga firot wî

û dikarin bibêjin :

Min ga firotê.

Di vê giştê de (**wî**) şûna Memo û (**ê**) şûn a (**wî**) girtiye.

9.4.1.11.2. Hev

9.4.1.11.2.1. Hev : şûnavek bêhêle, her gav pîşkber ê neduruste.

Wek :

Zaro li hev didin.

Me li hev xist.

9.4.1.11.2.2. Hev : bi (**bi**, **di**) re tê pêçan û dibe (**pev**) û (**tev**) :

Pev = *bi hev*

Tev = *di hev*

9.4.1.11.3. Xue

9.4.1.11.3.1. Xue : şûnavek bêhêle, jê re "şûnav a rajêr" jî tê gotin.

Wek :

Min da birayê xue

Min ji kur ê xue re got.

9.4.1.11.3.2. Eger di giştê de pîşkar û pîşkber yek kes bin (xue**) dikeve şûn a pîşkber.**

Wek :

Min xue şûşt

ji bo ku *min min şûşt* neyê gotin pîrsa *xue* dikeve şûn a şûnav a duduyan. *Min xue şûşt* tê gotin.

9.4.2. Şûnav ên nîşandanê

9.4.2.1. Şûnav ên nîşandanê şûn a navekî bi awakî nîşankerî digrin.

Wek :

Ev çû

Ew direve

9.4.2.2. Şûnav ên nîşandanê bi berçavî du birin : **diyar û **ne diyar**. Bi awa yê ornagê jî du birin : **nê** û **mê**.**

Wek :

Nêr ên tek :	<u>diyar</u> <i>ev, vî</i>	<u>nediyar</u> <i>ew, wî</i>
Mê yên tek :	<i>ev, vê</i>	<i>ew, wê</i>
Komdar a herduyan :	<i>van</i>	<i>wan</i>

9.4.2.3. **Vî, vê, wî û wê** di pîşk ên rabuhêr û di buhêrkê de şûn a pîşkar digrin.

Wek:

Vî (vê) dar xist

Wî (wê) dar xist

Di buherkê de şûn a pîşkber ê ne durust digrin.

Wek :

Memo li vî (vê) xist

Memo li wî (wê) xist

Di nuhokê de şûn a pîşkber ê durust û nedurust digrin.

Wek :

Pîşkber ê durust : *Memo vî (vê) dixe*

Pîşkber ê nedurust : *Memo li vî (vê) dixe*

9.4.2.4. **Ev, ew** : di buhêrkê de pîşkber ê durustin.

Wek :

Memo ev (ew) xist

9.4.2.5. Di pîşk ên nabuhêr de di her çaxê de pîşkarin.

Wek :

Ev çû *Ew çû*

Ev diçe *Ew dice*

9.4.2.6. Komdar a her du bêşan (**van**) û (**wan**) di pîşk ên rabuhêr de di buhêrkê de hew karin şûn a pîşkar bigrin.

Wek :

Van dar xist

Wan dar xist

9.4.3. Şûnav ên arzî

9.4.3.1. Şûnav ên arzî şûna navekî xuedî tişt digrin.

9.4.3.2. Şûnav ên arzî evin :

Nêr

ê min

ê te

ê wî (wê)

ê me

ê we

ê wan

Mê

a min

a te

a wî (wê)

a me

a we

a wan

Komdar a her duyan

aên min

aên te

aên wî (wê)

aên me

aên we

aên wan

9.4.4. Şûnav ê pêgih

9.4.4.1. Şûnav ê pêgih havil a ku di giştare de xuya dike bi nav ê pêşî ya xue ve girê dide.

9.4.4.2. Şûnav ên pêgih evin :

nêr

ê ku

mê

a ku

komdar a herduyan

ên ku

Wek :

ê ku hat

a ku hat

ên ku tên

*Memo ê ku cot kir
Nîgar a ku tevnê dike*

9.4.4.3. Şûnav ê pêgih her gav pîşkare.

Wek :
*Ê ku cot kir
Ê ku cot dike*

9.4.4.4. Eger bibe pîşkber, pîşk a **hatin** di dû re tê.

Wek :
*Ê ku hat xistin
Ê ku tê xistin*

9.4.5. Şûnav ê pirsyarî

9.4.5.1. Şûnav ê pirsyarî şûn a nav bi regekî pirsyar digre.

wek :
*Kî, kê, kîjane, çi*³⁸.

9.4.5.2. (**kê**) û (**kî**) di giştarekê de cihê cihê cî digrin. Zanîn a cî yên wan di Kurmancî de pir gereke.

9.4.5.3. **Kê** : di pîşk ên rabuhêr de di buhêrkê de pîşkare.

Wek :
Kê Memo xist
di nuhokê de dibe pîşkber.
Wek :
Memo kê dixê ?
di her çaxê de dibe pîşkber ê nedurust.
Wek :
*Memo li kê xist ?
Memo li kê dixê ?*

9.4.5.4. **Kî** : di pîşk ên derhingêv de di buhêrkê de dibe pîşkber ê durust.

Wek :
Memo kî xist ?
Di nuhokê de bervajî dibe pîşkar.
Wek :
Kî Memo dixê ?
di pîşk ên nabuhêr de di her çaxê de pîşkare.
Wek :
*Kî çû ?
Kî diçe ?*

9.4.5.5. **Kîjan** : ji {**kî**, **ji**, **van (wan)**} hatine pevxistin, bi kêrî pirsyarî ya meruvan û heywanan tê.

Wek :
*Kîjan çû ?
Kîjan dixue ?*

9.4.5.6. **Çi** : şûn a nav ên bê giyan digre.

³⁸ Ev şûnavene him ên pirsyariyê ne, him ên nependiyê ne - M. C.

Wek :

Çi ket ?
Çi şewitî ?
Çi wenda bû ?

9.4.6. Şûnav ê nependî

9.4.6.1. Şûnav ê nependî şûn a nav bi awakî nependî digre.

Wek :

Her kes meruve
Kesek vê nizane

9.4.6.2. Pirs ên *her, kes, kesek, tu, hinek, her yek* û *meruv* şûnav ên nependîne.

BIR IX

10. PÎŞK ³⁹

10.1. **Pîşk** : Pîrsek guhêzoke ku bi kêrî rêdan a karekî havilekê, bûnekê tê.

Wek :

Memo cano xist

Pîrs a *xist* pîşkeke, çiku bûnekê pêş me dike.

10.2. **Pîşkar** ⁴⁰ : Pîşk hîm ê peyvekêye, bê pîşk giştar saz nabe, nemaze di tevger û çaxê nê newek hev de awa yê bûn a kirinekê nîşan dide. Ev bûn û kirin ilim bi dest ê meruvekî, yan bi têkîlî ya tiştêkî der çê dibe ku ji vî meruv, yan jî ji vî tiştî re pîşkar tê gotin.

10.3. **Pîşk ên rabuhêr û nabuhêr**

Pîşk bi hebûn û ne hebûna pîşkber ⁴¹ bi du biran parve dibin : **rabuhêr** û **nabuhêr**.

10.3.1. Pîşk a rabuhêr

10.3.1.1. Pîşk a rabuhêr bi hebûna pîşberekî durust tê nas kirin.

Wek :

Kirîn : *Memo sol kirî*

Xistin : *Nîgarê tas xist*

10.3.1.2. Pîşk ên rabuhêr her gav bi pîşkberin.

10.3.1.3. Di pîşk ên rabuhêr de, eger pîşkberek hebe, **(bi)** dikeve navber a herdu bernavan.

Wek :

Min bi xue kitêb kirî

Min bi xue li hespê da

10.3.2. Pîşk a nabuhêr

10.3.2.1. Pîşk a nabuhêr bi nebûn a pîşkberekî durust tê naskirin.

Wek :

Ketin : *Memo ket*

Hatin : *do Nîgar hat*

Di van her du pevekan de tê dîtin ku meruvekî dî yan tiştêkî din î pîşkber tune ye, hew ê ku ket, ê ku hat Memo û Nîgarin, ji ber vê *ketin* û *hatin* du pîşk ên nabuharin.

10.3.2.2. Di pîşk ên nabuhêr de **(bi)** dikeve navber a her du şûnavan.

Wek :

³⁹ Pîşk : kuştinek, diziyek, karek diqewime û ê ku kiriye nase, dibêjin "ev pîşk a filanoye", û carna jî "ev fêl ê filanoye" dibêjin. Pîrs a pîşk û fêl di manakê de tèn. "Finês" jî heye lê pîşk ên pîs wek dizî û kar ên ne li rê re tê gotin.

⁴⁰ Pîşkar : ew kes ê ku pîşk jê çê dibe, jê re pîşkar dibêjin : « filan pîşkar ê filan tiştî bû ».

⁴¹ Pîşkber : ê ku li ber pîşke wek rencber ê ku li ber rence, emirber ê ku li ber emire.

*Ez bi xue çûm
Tu bi xue hatî.*

10.4. Pîşk ên dîdar, nedîdar û kesok

Bi sê awa yên din meruv li pîşkan rast tê : **dîdar, nedîdar û kesok.**

10.4.1. **Pîşk ên dîdar** : ew pîşk ên ku pîşkber ne wendaye.

Wek :

*Memo sol kirî
Nîgarê tas xist*

10.4.2. **Pîşk ên nedîdar** : ew pîşkin ku pîşkber ê wan wendane. Pîşk a nedîdar bi alîkarî ya pîşk a **hatin** saz dibe, ji ber vê ji pîşk a (**hatin**) re **nedîdar** tê gotin.

Wek :

*Hat kirîn
Hat xistin*

Ji bo çêkirin a pîşk ên nedîdar, pîşk a (**hatin**) berî pîşk a kesok tê û nedîdar pê saz dibe.

Wek :

ji kirîn : *hat kirîn, tê kirîn*

10.4.3. **Pîşk ên kesok** : ew pîşk ên ku bi hevkarî ya du şûnav ên kesok pêk tên.

Wek :

Min xue avêt

Ji bo sazkirin a pîşk ên kesok, gerek şûnav a rajêr (**xue**) li pê şûnav a kesok a rajor were.

10.5. Sazkirin a pîşk ên rabuhêr û nabuhêr

10.5.1. Di Kurmancî de ji pîşk ên nabuhêr pîşk ên rabuhêr bi anîn a xurde ya (**andin**) li nav ên makderî saz dibin.

Wek :

ji rev : *revandin*
ji ken : *kenandin*

10.5.2. Ji vî babetî celebekî dî rabuhêr bi berxistin a xurde ya (**dan**) çê dibe, ku jê re rabuhêr ên (**duser**) tê gotin :

Wek :

ji revandin : *dan revandin.*
ji kenandin : *dan kenandin.*

10.5.3. Ji pîşk ên rabuhêr ên xurû bi xue jî bi vî awayî rabuhêr ên duser saz dibin.

Wek :

ji xuarin : *dan xuarin*
ji firotin : *dan firotin*

10.5.4. Ji navan û rewşan bi alîkarî ya pîşk a (**kirin**) pîşk ên rabuhêr saz dibin.

Wek :

ji navan : ji çav *çavkirin*
 ji rê *rêkirin*
ji rewşa : ji sor *sorkirin*
 ji reş *reşkirin*

10.5.5. Ji rewşan bi alîkarî ya pîşk a (**bûn**) pîşk ên nabuhêr saz dibin.

Wek :

ji sor	<i>sorbûn</i>
ji reş	<i>reşbûn</i>

10.6. Pîşkber û bêş ên wî

10.6.1. Meruv, heywan yan tişt ê **bindar** ê pîşkare, jê re **pîşkber** tê gotin.

Wek :

Memo kew kuşt

10.6.2. Pîşkber bi pirsyarî ya (**kê**) , (**kî**) û (**çi**) tê dîtin.

Wek :

<i>Memo kî xist ?</i>	<i>Memo Ristem xist</i>
<i>Memo kî dixê ?</i>	<i>Memo Ristem dixê</i>
<i>Memo çi kuşt ?</i>	<i>Memo kew kuşt</i>

Di van pevekan de *Ristem* û *kew* pîşkberin.

10.6.3. Pîşkber ê durust

10.6.3.1. Ew pîşkber ê ku di pîşkekî rabuhêr de bê têkilî ya tişteki dî rast a rast bindar ê pîşkar e.

Wek :

Memo Ristem xist ⁴²
Memo kew kuşt

10.6.3.2. Eger pîşkber meruv be, di çaxê buhêrkê de bi (**kê**) tê dîtin.

Wek :

Buhêrk :	<i>Memo kê xist ?</i>	<i>Memo Ristem xist</i>
Nuhok :	<i>Memo kê dixê ?</i>	<i>Memo Ristem dixê</i>

10.6.4. Pîşkber ê nedurust

10.6.4.1. Pîşkber ê nedurust : ew pîşkberê ku ne rast a rast bi têkilî ya tişteki dî dikeve ber almanc a lêdan a pîşkar.

Wek :

Memo li Ristem xist.

Di vê giştare de pîşkber ne bi ser ê xueye, çiku di bindariyê de hevaleyê wî heye ku nav ê wî ne hatiye gotin. Ew nav, yan ew tişt bi pirsyarî ya **çi** tê dîtin.

Wek :

Memo çi li Ristem xist ?
Memo dar li Ristem xist

Ji lew ra, ji pîşkber ên vî babetî re **pîşkber ên nedurust** tê gotin.

10.6.4.2. Pîşkber ê nedurust di her çaxê de bi pirsyarî ya (**kê**) tê dîtin.

Wek :

buhêrk :	<i>Memo li kê xist ?</i>	<i>Memo li Ristem xist</i>
Nuhok :	<i>Memo li kê dixê ?</i>	<i>Memo li Ristem dixê</i>

10.6.4.3. Pîşkber ê nedurust bi berxistin a pirs ên wek (**bi**), (**di**), (**li**) û (**ji**) saz dibe.

⁴²Pîşk di vir de "lêxistin" e, anga pîşkberê wê nedurust e; bi pêrbestê re bi kar tê - M. C.

10.7. Kêşan

Kêşan ji xistin a pîşkekî di qalib ên ku bide zanîn, ew kar bi (kê), (çi çax) û (çawa) çê bûye re **kêşan** tê gotin.

Wek :

*Ez hatim
Tu hatî
Ew hat*

*Em hatin
Hûn hatin
Ew hatin*

*Ez têm
Tu têtî
Ew tê*

*Em tên
Hûn tên
Ew tên*

*Ez hatime
Tu hatiye
Ew hatiye*

*Em hatine
Hûn hatine
Ew hatine*

Ev pirs ên han giş qalib ên ku pîşkek li gor a **kes** û **çax** ên newekhev de ketiyê.

10.8. Hêvan ên pîşk

Hêvan ên pîşk : çend sazkir ên pîşk hene ku bê wan çê na be, evin : **kesok**, **çendek**, **çax** û **perdax**.

10.8.1. Kes

10.8.1.1. Me dîtibû ku her pîşkek, pîşkberekî wî heye. Kêsim û qalib ên pîşkan bi vî pîşkarîve girêdayîye. Pîşkar yan bi navekî, yan jî bi şûnavekî kesok tê xuyakirin, pîşk jî bi qalib ê xue pêve girêdayîye. Ji vî kesokî re **kesok ê pîşk** tê gotin.

10.8.1.2. Di pîşkekî de sê kes hene :

10.8.1.2.1. Ê ku dipeyive, jê re **peyvok** tê gotin.

Wek :

*Min kir
Ez dikim*

10.8.1.2.2. Ê ku guhdar dike, jê re **diyar** tê gotin.

Wek :

*Te kir
Tu dikî*

10.8.1.2.3. Ê ku peyv li ser wî ye û ne li diyare, jê re **nediyar** tê gotin.

Wek :

*Wî kir
Ew dike*

10.8.2. Çendek

10.8.2.1. Pîşk jî wek navan bi du çendekaye : **tekane** û **pirane**.

10.8.2.2. Çendek a pîşkan bi yekbûn û pîrbûn a pîşkar û pîşkberve girêdayîye.

10.8.2.2.1. Eger pîşkar û pîşkber tekane bin, pîşk jî tekaneye.

Wek :

Memo hat
Memo Bozo xist

10.8.2.2.2. Eger yek ji herduwan, yan jî her du bêtirî yekî bin, pîşk jî piraneyê.

Wek :

Memo û Bozo hatin
Memo Bozo û Keleş xistin

Di van her du giştaran de, a pêşîn pîşkar û di a paşîn de pîşkber du meruvîn ji ber vê pîşk piraneyê.

10.8.3. Çax

10.8.3.1. Kirin giş di çaxekê de nabe û çax jî tim di demekê de namîne, her tê û dibuhure. Ji ber vê, pîşk bi çaxêve girêdayîye, hin movik û xurde yên pirsan hene ku bi pîşkve têne girêdan, çax a qewimandinê didin xuya kirin.

Wek :

Çû, çûye, diçe, ê biçe...

Parçe yên wek (**ye**), (**di**) û (**ê**) ku bi pîşkve hatine girêdan çax a ku pîşk tê de qewimîye didin xuya kirin.

10.8.3.2. Di pîşk de **sê** çax hene :

10.8.3.2.1. Çax a buhurî, jê re **buhêrk** tê gotin.

Wek :

Min do kirrî

10.8.3.2.2. Çax a ku em tê dene, jê re **nuhok** tê gotin.

Wek :

Ez nuha dikirrim

10.8.3.2.3. Çax a ku hên ji wê ve tê, jê re **mand** tê gotin.

Wek :

Ez ê bikirrim

10.8.3.3. Du celeb buhêrk hene : **nêzbuhêr** û **mêjbuhêr**.

10.8.3.3.1. **Nêzbuhêr** : eger me kirin û bûn a pîşk bi çav ê xue dîtibe, yan ji bûn a wî bawerbin , nêzbuhêre.

Wek :

<i>Ez çûm</i>	<i>Em çûn</i>
<i>Tu çû</i>	<i>Hûn çûn</i>
<i>Ew çû</i>	<i>Ew çûn</i>

10.8.3.3.2. **Mêjbuhêr** : eger me kirin û bûn a pîşk bi çav ê xue ne dîtibe, yan jî ji bûn a wî ne bawerîn, yan jî di çaxek dûtir de qewimîbe, mêjbuhêre.

Wek :

<i>Ez çûme</i>	<i>Em çûne</i>
<i>Tu çûye</i>	<i>Hûn çûne</i>
<i>Ew çûye</i>	<i>Ew çûne</i>

10.8.3.4. Makder

10.8.3.4.1. Pirs a ku bê têkilî ya kesan û çaxan kirinekê, bûnekê, havilekê bide zanîn jê re **makder** tê gotin.

Wek :

Ketin, kirin, xistin, çûn...

Ev her çar pirs her yek bê têkilî ya çaxan û kesan kirinekê tînin bîra me.

10.8.3.4.2. Di her makderekê de du parçe hene: **pêşing** û **paşing**.

Wek :

Ket in

ket pêşinge û in paşinge.

10.8.3.4.3. Di Kurmancî de tîp a paşî ya pêşingê tîpek bê dengbe paşing (**in**) e.

Wek :

Ketin

Eger tîpek dengdarbe paşing (**n**) ye.

Wek :

Çûn

10.8.3.4.4. Di Kurmancî de tîp ên paşî ya pêşengan evin : **a, d, î, r, t, û** û **ya**.

Wek :

A :	<i>dan</i>	<i>zan</i>	<i>da</i>	<i>za</i>
D :	<i>xuendin</i>	<i>çandin</i>	<i>xuend</i>	<i>çand</i>
Î :	<i>kirîn</i>	<i>birîn</i>	<i>kirî</i>	<i>birî</i>
R :	<i>kirin</i>	<i>birin</i>	<i>kir</i>	<i>bir</i>
T :	<i>ketin</i>	<i>xistin</i>	<i>ket</i>	<i>xist</i>
U :	<i>çûn</i>	<i>bûn</i>	<i>çû</i>	<i>bû</i>
Ya :	<i>girîyan</i>	<i>reviyan</i>	<i>girîya</i>	<i>revîya</i>

10.8.3.5. Zeyandin a pîşkan

10.8.3.5.1. Her makder wek pirane ya kesok ê sisyan di buhêrkê de ye.

Wek :

Ketin

Pirs a **ketin** bi ser ê xue kare ketin a çend meruvan, çend heywanan û çend tiştan nîşan bide.

Wek :

Memo Bozo û Qenco ketin

tu ferq di navber a her du ketina de nayê dîtin.

10.8.3.5.2. Herçi çax ên buhêrkê ji paşingê saz dibin.

Wek :

Memo ket

Memo ketiye

Memo ketibû

10.8.3.5.3. Çax ên nuhok û mand ji fermanê çê dibin û ferman bi hilanîn a tîp a paşî ya pêşingê çê dibe. Ji **ketin** bi hilanîn a pêşingê (**ket**) û bi hilanîn a (**t**) ferman çê dibe ku eve (**ke**). Çax ên nuhok û mand giş ji vî parçe yê mayî saz dibin.

10.8.3.5.4. Herçi makder ên ku (**s**) yan (**ş**) di wan de hebin, di fermanê û nuhokê de (**s**) dibe (**z**) û (**ş**) dibe (**j**).

Wek :

	<u>nuhok</u>	<u>Ferman</u>
ji bihistin	<i>dibhîzim</i>	<i>bibihîze</i>
ji rêştin	<i>dirêjim</i>	<i>birêje</i>
ji kuştin	<i>dikujim</i>	<i>bikuje</i>

10.8.3.6. Newektî ya hin pîşkan

Di Kurmancî de hin pîşk hene ku di navber a makder û fermanî ya wan de newektî tê dîtin. Ev jî du birin. En ku di fermanî yê de tîpne derî makderê di wan de tê dîtin ku em karin nav ê wan bikin **biramak** û ên ku makder û fermanî ne yekin, ango fermanî ne ji kok a makderêye ku em ji van re karin **dubirak** bibêjin.

10.8.3.6.1. Pîşk ên biramak : ew pîşk ên ku di fermaniyê de zêdeyî makderê tîp di wan de tê dîtin.

Wek :

avêtin, dotin, firotin, ketin, gotin, mêtin, rêtin...

Fermanî yên van makderan evin :

	<u>nuhok</u>	<u>fermanî</u>
Avêj :	<i>diavêjim</i>	<i>biavêje</i>
Doş :	<i>didoşim</i>	<i>bidoşe</i>
Firoş :	<i>difroşim</i>	<i>bifroşe</i>
Kev :	<i>dikevin</i>	<i>bikeve</i>
Koj :	<i>dikojim</i>	<i>bikoje</i>
Mêj :	<i>dimêjim</i>	<i>bimêje</i>
Rêj :	<i>dirêjim</i>	<i>birêje</i>

Ji van fermaniyên xuya dibe ku makiyên van makderan evin :

Avêştin, doştin, firoştin, kevtin, koştin, mêştin, rêştin

10.8.3.6.2. Pîşk ên dubirak : hin fermanî hene û bê makderin.

Wek :

Bêj, bîn...

Bi nav ê *bêjtin* û *bîntin* tu makder peyda nabin, lê çax ên nuhok û mand giş li ser van herdu pirsan ava dibin bê î ku çax ê wan ên buhêrkê hebin.

Wek :

<i>Dibêjim</i>	<i>bibêje</i>
<i>Dibînim</i>	<i>bihîne</i>

Buhêrkên wan ji *gotin* û *dîtin* saz dibin.

Wek :

<i>Min got</i>	<i>Min gotiye</i>
<i>Ez dibêjim</i>	<i>Ez ê bibêjim</i>
<i>Min dît</i>	<i>Min dîtiye</i>
<i>Ez dibînim</i>	<i>Ez ê bibînim</i>

10.8.3.7. Hatin û xistin : **hatin** fermanî ya wê (**ê**) ye, di nuhokê de (**a**) dibe (**ê**), û (**h**) hatiye avêtin maye (**ê**). Ji xue li gor a rêzanê gerek fermanî ya wê (**hê**) bûya, lê di peyvê de maye (**ê**).

Wek :

Ez têm
Tu têtî
Ew tê

Pirs a *xistin* di fermaniyê de li gor a rêzanê gerek (**xiz**) bûya, lê bervajî ew (**x**) maye.

Wek :

Ez dixim
Tu dixî
Ew dixe

10.8.3.8. Sazkirin a çaxan

Çax ên buhêrk ji pêşingê û ên nuhok û mand ji fermaniyê saz dibin. Çar buhêrk hene : **nêzbuhêr, mêjbuhêr, mêjbêj** û **buhêrkbêj**.

10.8.3.8.1. Nêzbuhêr : bi hılanîn a paşingê ji makderan saz dibe. Eger pîşkekî rabuhêr be, pêşing rast a rast nêzbuhêre.

Wek :

ji kirîn :	<i>Min kirî,</i>	<i>Te kirî,</i>	<i>Wî kirî</i>
	<i>Me kirî,</i>	<i>We kirî,</i>	<i>Wan kirî</i>

Eger pîşkekî nabuhêr be, bernav ên dûmdar bi pêşingêve têne girêdan.

Wek :

ji hatin :	<i>Ez hatim,</i>	<i>Tu hatî,</i>	<i>Ew hat</i>
	<i>Em hatin,</i>	<i>Hun hatin,</i>	<i>Ew hatin</i>

10.8.3.8.2. Mêjbuhêr : ji pêşingan saz dibe. Eger pîşkekî rabuhêr be, (**ye**) li dû pêşingê tê.

Wek :

<i>Min kirîye</i>	<i>Te kirîye</i>	<i>Wî kirîye</i>
<i>Me kirîye</i>	<i>We kirîye</i>	<i>Wan kirîye</i>

Eger pîşkekî nabuhêr be, li dû bernav ê kes ê peyvok (**e**) û li dû guhdar û nedîyar (**ye**) û li dû koma her sêyan (**e**) tê.

Wek :

<i>Ez hatime</i>	<i>Tu hatiye</i>	<i>Ew hatiye</i>
<i>Em hatine</i>	<i>Hûn hatine</i>	<i>Ew hatine</i>

10.8.3.8.3. Mêjbêj : bi anîn a pêşing a (**bûn**) li dû pêşingê saz dibe.

Wek :

<i>Min kirîbû</i>	<i>Te kirîbû</i>	<i>We kirîbû</i>
<i>Me kirîbû</i>	<i>We kirîbû</i>	<i>Wan kirîbû</i>

Di pîşk ên nabuhêr de bernav ên dûmdar li dû **bû** tên.

Wek :

<i>Ez hatibûm</i>	<i>Tu hatibû</i>	<i>Ew hatibû</i>
<i>Em hatibûn</i>	<i>Hûn hatibûn</i>	<i>Ew hatibûn</i>

10.8.3.8.4. Buhêrkbêj : Di anîn a **dî** berî pêşingê saz dibe.

Wek :

<i>Min dikirî</i>	<i>Te dikirî</i>	<i>Wan dikirî</i>
<i>Me dikirî</i>	<i>We dikirî</i>	<i>Wan dikirî</i>

<i>Ez dihatim</i>	<i>Tu dihatî</i>	<i>Ew dihat</i>
<i>Em dihatin</i>	<i>Hûn dihatin</i>	<i>Ew dihatin</i>

10.8.3.9. Pêşro, nuhok û mand ⁴³

Çaxê ên nuhok, mand û pêşro ji fermaniyê saz dibin. Ev hersê çaxê ji bo her du celeb pîşk bernav ên salt distînin.

10.8.3.9.1. Nuhok : nuhok bi pêşxistin a (**dî**) û dûxistin a dûmdar bi fermaniyê re saz dibe. Eger tîp a serê pîşk dengdarek be (**dî**) dibe (t).

Wek :

<i>Ez dikirim</i>	<i>Tu dikirî</i>	<i>Ew dikire</i>
<i>Em dikirin</i>	<i>Hûn dikirin</i>	<i>Ew dikirin</i>

<i>Ez têm</i>	<i>Tu têtî</i>	<i>Ew tê</i>
<i>Em tên</i>	<i>Hûn tên</i>	<i>Ew tên</i>

10.8.3.9.2. Mand : mand bi berxistin a (**ê, bi**) û dûxistin a bernav ên dûmdar saz dibe.

⁴³ Mand : Kurmanc dibêjin : "Ez berxekî îro bi beranekî mandê nadim", ango bi beranekî musteqbel nadim.

Wek :

<i>Ez ê bikirim</i>	<i>Tu ê bikirî</i>	<i>Ew ê bikire</i>
<i>Em ê bikirin</i>	<i>Hûn ê bikirin</i>	<i>Ew ê bikirin.</i>

10.8.3.9.3. **Pêşro** : pêşro bi dûrxistin a (bi) û dûxistin a bernav ên dûmdar saz dibe.

Wek :

<i>Ez bikirim</i>	<i>Tu bikirî</i>	<i>Ew bikire</i>
<i>Em bikirin</i>	<i>Hûn bikirin</i>	<i>Ew bikirin</i>

10.8.4. Perdax

10.8.4.1. Perdax ew şax ên pîşkanin ku awa yê n ravekirin a kirinê pêş me dikin. Di pîşkan de ji havil a çaxan pêve awa yê n ravekirinê heye.

Wek :

Çûm, çûme, diçim, ê biçim.

Ev her çar çax ên xurû bûn a karekî di kînga de çê bûye yan hêj ew ê çê bibe pêş me dikin. Lê, ku min got :

Çûbim, biçûma,

îcar bi van pirsan ne bûn a karekî di çaxekê de, bervajî hêvî û lavayî ya xue ji bo bûn a wî beyan dikin.

10.8.4.2. Du celeb perdax hene : **salişok** û **lêbirr**.

10.8.4.2.1. **Perdax a salişok** sê çax ên xurû û hevbend ên wanin, ku buhêrk, nuhok û mand û ên ji wan zêde dibin.

10.8.4.2.2. **Perdax a lêbir** şeş şaxin : lavij, gûman, bijoke, nuhgo ya lavij, nuhgo ya gûman û nuhgo ya bijokene.

10.8.4.2.2.1. **Lavij** : bi berxistin a (bi) û bi pêxistina (a) yan (ya) li dû pêşingê saz dibe.

Wek :

<i>Ez biçûma</i>	<i>Em biçûna</i>
<i>Tu biçûya</i>	<i>Hûn biçûna</i>
<i>Ew biçûya</i>	<i>Ew biçûna</i>

10.8.4.2.2.2. **Gûman** : ji pêşingê û duçaxê ê pîşk a bûn **bi-be** saz dibe.

Wek :

<i>Ez çûbim</i>	<i>Em çûbin</i>
<i>Tu çûbî</i>	<i>Hûn çûbin</i>
<i>Ew çûbe</i>	<i>Ew çûbin</i>

10.8.4.2.2.3. **Bijoke** : ji pêşingê û pêşing a pîşk a bûn saz dibe.

Wek :

<i>Ez çûbûma</i>	<i>Em çûbûna</i>
<i>Tu çûbûya</i>	<i>Hûn çûbûna</i>
<i>Ew çûbûya</i>	<i>Ew çûbûna</i>

10.8.4.2.2.4. **Nuhgo ya lavij** :

<i>Ez ê biçûma</i>	<i>Em ê biçûna</i>
<i>Tu ê biçûya</i>	<i>Hûn ê biçûna</i>
<i>Ew ê biçûya</i>	<i>Ew ê biçûna</i>

10.8.4.2.2.5. **Nuhgo ya gûman** :

<i>Ez ê çûbim</i>	<i>Em ê çûbin</i>
<i>Tu ê çûbî</i>	<i>Hûn ê çûbin</i>

Ew ê çûbe

Ew ê çûbin

10.8.4.2.2.6. Nuhgo ya bijoke :

Ez ê çûbûma

Tu ê çûbûya

Ew ê çûbûya

Em ê çûbûna

Hûn ê çûbûna

Ew ê çûbûna

10.9. Pîşk a alîkar

10.9.1. Di kêşanê de du çax tîn dîtin : **xurû û dumil**.

10.9.2. Çaxên xurû, ên ku ji yek pirsê hatine saz kirin.

Wek :

Çûm, çûme, diçim...

10.9.3. Çax ên dumil, ên ku ji du pirsan hatine saz kirin.

Wek :

Çûbûn, hatibûn, kirîbûn, firotibûn...

10.9.4. Çax ên dumil giş **buhêrkin**.

10.10. Nebûn di pîşkan de

Gav a ku yekî pirsî û got : "Bav ê te çû ?", ji vê pirsyariyê re du bersîv hene : ya (**erê**) û yan (**na**). Ji vî awa yê nebûnê re **nebûn a pîşkan** tê gotin.

10.10.1. **Nebûn bi na û ne** saz dibe :

10.10.1.1. Di çaxê buhêrkê de nebûn bi (**ne**) pêk tê.

Wek :

Keleş ne çû

Ristem ne kirî

10.10.1.2. Di çaxê nuhokê û mandê de bi (**na**) saz dibe.

Wek :

Keleş naçe

Ristem nakire

10.10.2. Eger pîşk dumil be (**ne**) û (**na**) dikevin navber a xurdeyê û pîşk a makî.

Wek :

Bozo hilda

Bozo hildide

Bozo hilneda

Bozo hilnade

10.10.3. Di çaxê nuhokê û mandê de (**ne**) û (**na**) şûn a tîpê nuhokbêjê û mandbêjê (**di**, **ê bi**) digre.

Wek :

Remo diçe

Remo ê biçê

Remo naçe

Remo naçe

10.10.4. Bi homayî, bersîv a hebûnê (**erê**) û a nebûnê (**na**) ye.

10.11. Pirsyarî

10.11.1. Di Kurmancî de pirsyarî bi dirêjkirin a deng ê paşîn çê dibe. Eger ez pirsyariya çûn a Keleş bikim, ez ê bibêjim :

Keleş çû ?

deng ê (û) ez ê dirêjtir bikim.

10.11.2. Pirs ên wek (ma) û (gelo) bi kêrî pirsyariyê tên.

Wek :

Ma çû ?

Gelo hat ?...

10.12. Çêkirin a pîşkar û pîşkber

10.12.1. Di Kurmancî de ji bo çêkirin a nav ên pîşkar tu rêzan peyda nabin. Ji bo pîşkar bernav a pêgih vî cî digre.

Wek :

Ê ku kitêb xuend

Ê ku hesp firot

Carna xurde ya **ende** pîşkar saz dike.

Wek :

ji dirîn

dirende

ji gewz

gewzende, yan gewende

10.12.2. Nav ê pîşkber bi anîn a xurde ya (î) li dû pêşingê saz dibe.

Wek :

Firotin

firofî

Ketin

ketî

10.12.3. Xurde yê wek (a), (ar), (e), (ok) û (wer) nav ên pîşkar bi zêdayî saz dikin.

Wek :

A :

zanîn

zana

bezîn

beza

xuendin

xuenda

Ar :

xew

xewar

kevn

kevnar

E :

xuarin

xure

palî

pale

Ok :

ken

kenok

rev

revok

Wer :

bîr

bîrewer

10.13. Pîşk ên dumil

10.13.1. Di Kurmancî de du celeb pîşk hene : **xurû** û **dumil**. Ên xurû ew pîşk ên ku ji yek pirsêne.

Wek :

Ketin, çûn, hatin, firotin...

Ên dumil, ew pîşk ên ku ji xurdeyek û pîşkek xurû saz bûne.

Wek :

Da ketin

Ra ketin

Vê ketin

Ev hersê jî ji *ketin* saz bûne, lê her yek manakê dide.

10.13.2. Xurde yên ku pîşk ên dumil saz dikin evin : **da, hil, ra, ve û vê.**

Wek :

Da *dadan, daketin, daxistin*
hil *hildan, hilketin, hilxistin*
Ra *radan, raketin, raxistin*
Ve *vedan, veketin*
Vê *vêxistin*

10.13.3. Pîşk ên dumil gav a ku **nebûn** di wan de hebin (**ne**) û (**na**) dikevin navber a xurdeyê û pîşk a makî.

Wek :

ji	dadan	<i>dannedan</i>	<i>danade</i>
ji	hildan	<i>hilneda</i>	<i>hilnade</i>
ji	raxistin	<i>ranexist</i>	<i>ranaxe</i>

10.14. Serwer û saliḫ

10.14.1. Serwer û saliḫ du pirsin, ji wan giştarek saz dibe.

Wek :

Buhar xueşe
Tirî şêrîne

buhar û tirî serwer, *xueş û şêrîn* saliḫin. Ji bo nasiya serwer û saliḫ ji hev, gerek serwer li pêşbe û saliḫ li dûbe, a pêşîn sergotine û a paşîn saliḫdane.

10.14.2. Eger saliḫ rewşek be, ew giştarek giştarek navdare; eger pîşkek be, ew giştarek giştarek pîşkdare.

Wek :

Buhar xueşe
ev giştarek navdare.
Keleş hat
ev giştarek pîşkdare.

10.14.3. Pir caran serwer li şûn a nav şûnaveke, wê hîngê şûnav ê dûmdar li dû saliḫdanê tê.

Wek :

Tu jîrî, ez ne xueşim

10.14.4. Carna serwer bengeke.

Wek :

Vir bajare

10.14.5. Di giştare de nebûn hebe, (**ne**) berî saliḫê tê.

Wek:

Zivistan ne xueşe
Tu ne jîrî
Vir ne bajare

10.14.6. Pêrbest berî saliḫ tê.

Wek :

Keleş ji rindane
Ez ji gundim

10.14.7. Eger saliḫ pîşkek be, ew giştarek pîşkdare.

Wek :

Qenco hat
Bozo çû

10.14.8. Pêrbest û nebûn berî salîxê tîn.

Wek :

Qenco ji gund hat
Bozo neçû

10.15. Pîşk ên rabuhêr

bihîstin

10.15.1. Perdax a salixok

10.15.1.1. Nêzbuhêr

<i>Min bihîst</i>	<i>Me bihîst</i>
<i>Te bihîst</i>	<i>We bihîst</i>
<i>Wî bihîst</i>	<i>Wan bihîst</i>

10.15.1.2. Mêjbuhêr

<i>Min bihîstiye</i>	<i>Me bihîstiye</i>
<i>Te bihîstiye</i>	<i>We bihîstiye</i>
<i>Wî bihîstiye</i>	<i>Wan bihîstiye</i>

10.15.1.3. Nuhok

<i>Ez dibhîzim</i>	<i>Em dibhîzin</i>
<i>Tu dibhîzî</i>	<i>Hûn dibhîzin</i>
<i>Ew dibhîze</i>	<i>Ew dibhîzin</i>

10.15.1.4. Mand

<i>Ez ê bibhîzim</i>	<i>Em ê bibhîzin</i>
<i>Tu ê bibhîzî</i>	<i>Hûn ê bibhîzin</i>
<i>ew ê bibhîze</i>	<i>Ew ê bibhîzin</i>

10.15.1.5. Pêşro

<i>Ez bibhîzim</i>	<i>Em bibhîzin</i>
<i>Tu bibhîzî</i>	<i>Hûn bibhîzin</i>
<i>Ew bibhîze</i>	<i>Ew bibhîzin</i>

10.15.1.6. Mêjbêj

<i>Min bihîstibû</i>	<i>Me bihistibû</i>
<i>Te bihistibû</i>	<i>We bihîstibû</i>
<i>Wî bihîstibû</i>	<i>Wan bihîstibû</i>

10.15.1.7. Bûhêrkbêj

<i>Min dibihîst</i>	<i>Me dibihîst</i>
<i>Te dibihîst</i>	<i>We dibihîst</i>
<i>Wî dibihîst</i>	<i>Wan dibihîst</i>

10.15.2. Perdax a lêbirr

10.15.2.1. Lavij

*Min bibhîsta
Te bibhîsta
Wî bibhîsta*

*Me bibhîsta
We bibhîsta
Wan bibhîsta*

10.15.2.2. Bijoke

*Min bihîstibûya
Te bihîstibûya
Wî bihîstibûya*

*Me bihîstibûya
We bihîstibûya
Wan bihîstibûya*

10.15.2.3. Gûman

*Min bihîstibe
Te bihîstibe
Wî bihîstibe*

*Me bihistibe
We bihîstibe
Wan bihîstibe*

10.15.2.4. Nuhgo ya lavij

*Min ê bibhîsta
Te ê bibhîsta
Wî ê bibhîsta*

*Me ê bibhîsta
We ê bibhîsta
Wan ê bibhîsta*

10.15.2.5. Nuhgo ya bijoke

*Min ê bihîstibûya
Te ê bihîstibûya
Wî ê bihîstibûya*

*Me ê bihîstibûya
We ê bihîstibûya
Wan ê bihîstibûya*

10.15.2.6. Nuhgo ya gûman

*Min ê bihîstibe
Te ê bihîstibe
Wî ê bihîstibe*

*Me ê bihîstibe
We ê bihîstibe
Wan ê bihîstibe*

10.15.2.7. Fermanî

*Bibhîze
Bibhîzin*

BIR X

11. Pirs ên neguhêz

11.1. Beng

11.1.1. **Beng** : çawa ku mane ya navan bi navne dî û rewşan temam dibin, mane ya rewşan û pişkan jî bi bengan tene temam kirin .

Wek :

Memo kurekî pir jîre, ders a xue zû ezber dîke

Di vê giştare de *pir*, *zû* bengin. Ji ber vê ew pirs a ku bi kêrî temamkirin a mane ya rewşekê, pişkekê were, jê re beng tê gotin.

11.1.2. Carna beng ji çend pirs ên hevbend saz dibe ku ji van re hevbend ên beng tê gotin.

Wek :

Rû bi rû, pê der pê, pê bi pê, rast a rast..

11.1.3. Şeş bêş ên beng hene : **beng ê rasteder**, **beng ê çendek**, **beng ê çax**, **beng ê lûs**, **beng ê hebûn**, **nebûn û gûman** û **beng ê pirsyarî**.

11.1.3.1. Beng ê rasteder

11.1.3.1.1. Beng ê rasteder bi pirsyariya (**çawa**) tê dîtin.

Wek :

Tu çawayî ? Ez başim

Di vê bersîvê de pirs a *baş* bengeke ⁴⁴.

11.1.3.1.2. Pêşdetir ê beng ên rasteder evin :

Baş, rind, qenc, rast, durust, weh, wehsan (h nayê xuendin, wesa tê gotin)

11.1.3.2. Beng ê çendek

11.1.3.2.1. Beng ê çendek li pirsyariya (**çend**) û (**çiqand**) vedigerîne.

Wek :

Pez ê Memo çiqande ? Pez ê Memo pire

Pirs a *pir* bengekê çendekê, ango çendekê dide xuya kirin ⁴⁵.

11.1.3.2.2. Pêşdetir ên beng ên ornag evin :

Çend, hew, ewçend, evçend, evqand, hinde, çiqand, gelek, pir, hindik.

11.1.3.3. Beng ê çax

⁴⁴ "baş" di vir de ne beng e, lê rewş e. Gava meriv bibêje "ez baş dixwim", "baş" di vir de beng e - M. C.

⁴⁵ Wekî pirs a "baş", "pir" di vir de rewş e, ne beng e. Gava meriv bibêje "min purr xwar", hîngê "pir" dibe beng - M. C.

11.1.3.3.1. Beng ê çax li pirsyarî ya (**kînga**) û (**çiçax**) vedigerîne.

Wek :

Tu çiçax hatî ?

Ez îro hatim

Pirs a îro bengek çaxê.

11.1.3.3.2. Pêşdetîr ê beng ên çax evin :

Îro, îşev, îsal, nuha, do, pêr, par, pêrar, zû, dereng, tavi, hêj, mêj, kînga, îdî.

11.1.3.4. Beng ê lûs

11.1.3.4.1. Beng ê lûs li pirsyarî ya (**kû**) vedigrîne.

Wek :

Tu li kû bû ?

Ez li hundur bûm.

Pirs a hundur bengekî lûse ⁴⁶.

11.1.3.4.2. Pêşdetîr ê beng ên lûs evin :

Der, hundur, dûr, nêz, ser, bin, pêş, paş, nav, vir, wir...

11.1.3.5. Beng ê hebûn û gûman

11.1.3.5.1. Beng ê hebûn bi kêrî ravekirin a hebûnekê tê.

11.1.3.5.2. Beng ê hebûn eve : **erê**

Wek :

Ma Memo îro diçe ?

Erê, Memo îro diçe

Ji ber vê erê beng ê hebûnêye.

11.1.3.5.3. Beng ê nebûnê nehebûnekê pêş me dike, eve : **na**.

Wek :

Ma Memo îro diçe ?

Na, Memo îro naçe

11.1.3.5.4. Beng ê gûman hebûn û nebûnê bi gûman pêş me dike.

11.1.3.5.5. Ên pêşdetîr evin :

Dibe, gûman dikim, bê, bêgûman, başe, xuezî, xuedê giravî, belkî, gerek, eger.

Wek :

Tu kînga diçî ?

Belkî îro biçim.

11.1.3.6. Beng ê pirsyar

11.1.3.6.1. Ji van beng ên ku bi kurtî me jimartin bengekî dî heye kêrî pirsyariyê tê, ku jê re beng ên pirsyarî tê gotin.

11.1.3.6.2. Pêşdetîr ê beng ên pirsyarî evin :

⁴⁶ Dîsa R. Kurd rêzimana Kurdî berve rêzimana "Erebî biriye. "li hundur" pêrbest e, ne beng e - M. C.

Ma, gelo, kînga, kû, kê, çi, kîye, çiyê?..
Wek :
Ma tu kînga diçî ?
Ew li kîye ?
Ew çi tişte ? ..

11.1.3.6.3. Du bêş pirsyarî hene : **pirsyarî ya durust û pirsyarî ya nedurust.**

11.1.3.6.3.1. Pirsyarî ya durust, rast a rast, bê pirsek dî kare were gotin.

Wek :
Kiye ?
Çiye ? ..

11.1.3.6.3.2. Pirsyarî ya nedurust bi tenê nayê gotin, gerek bi pîşkekê re bê.

Wek :
Tu kînga diçî ?
Memo çîçax hat ?

11.2. Pêrbest û pêwend

11.2.1. Peyv dibe ku ji gelek giştaran giştarek ji gelek daxuaz û guftan, guftek ji gelek pîşkar, ji gelek pîşk, ji gelek pîşkber saz bibe. Ji bo girêdan a yekê bi a dî re pirsek xueser heye ku jê re **pêwend** tê gotin.

Wek :
Ristem û Zoro çûn nêçîrê, lê tu ne kuştin û vala vejeriyan.

Di vê giştare de (**û**) û (**lê**) pêwendin.

11.2.2. Di guftê de nav dikeve kiras ê pîşkar, pişkber ê durust, pişkber ê nedurust çare û rê ya naskirina pîşkar pîşkber ê durust me dîtine. Lê, pirsek heye ku pîşkber nedurust dike, ku ev pirs pêrbeste. Gav a ku min got :

Ristem Keleş xist
Di vê giştare de pîşkber duruste. Lê, ku min got :
Ristem li Keleş xist

Îcar pîşkber neduruste. Ji ber ku Ristem bi tiştêkî li Keleş xistiye, ango bi pîşkber - Keleş - re pîşkberekî dî heye, dareke, yan kevireke, yan tiştêkî ku nav ê wî nehatiye gotin.

11.2.3. Pirs ên wek *li, bi, di, ji* û *re* pîşkber ne durust dikin, ku ji van re **pêrbest** tê gotin.

BIR XI

12. Pêrbest

12.1. Pêrbest pîrsek neguhêze ku navan û şûnavan dîke pîşkber ê nedurust.

Wek :

Min qelemek ji kur ê xue re kirî.

Di vê pevekê de (ji) û (re) pêrbestin.

12.2. Pêrbest ên pêşdetir evin :

Bo, bî, ji, re, ango, paşê, qandî, ji bo, li pêş.

BIR XII

13. Pêwend

13.1. Pêwendî pîrsek neguhêze ku pîrs ên wek hev, yan guft ên wek hev di giştare de bi hev dide girêdan, ev jî du birin : **pêwend ên durust û ên nedurust.**

13.2. **Pêwend a durust** : çend pîrs ên neguhêzin ku karin çeng û libat ên giştarekê bi hev bide girêdan.

Wek :

Memo û Bozo heval ên hevin.

Ristem îro çû, yan do ?

Ev pîrs ên wek (**û**) û (**yan**) pêwendin çiku parçe û çeng ên van her du giştaran gijandine hev.

13.3. Pêwend ên pêşdetir evin :

Yan, lê, û, ne, jî...

Wek :

Remo ne diçe ne dimîne, lê belkî îro here.

13.4. Pêwend a nedurust pîrsek neguhêze, du guftan yan du giştaran digihêne hev.

Wek :

Qenco hesp ê xue firot ku mihînekê bikire.

13.5. Pêwend ên nedurust ên pêşdetir evin :

Ku, jî ber ku, çiku, jî bo ku, wek, mîna, hem...

Wek û *mîna* du pîrs yan du bir pîrs ên wek hev didine ber hev.

Wek :

Rustem jî wek Keleş welatperwere

Kurdistan jî mîna Îran welatekî xuesere

BIR XIII

14. BANGDAN

14.1. Bangdan pirsek neguhêze ku kêf, êş, xueşî, yan bêkêfî ya meruv dide xuya kirin.

Wek :

Gazî, ken, girî...

14.2. Bangdan ên pêşdetir evin :

Xuezî, gelo, nuho, of, ax, ay, ma qe

Wek :

Xuezî me Kurdan azadî bidîta !

Gelo em ê kînga bi ziman ê xue bixuînin !

Of, çî buharek xueş !

A- Çend bîranîn li ser pîşk ên ne derbasbûyî

Pîşk ên ne derbasbûyî bi du biran parve dibin :

- 1- Ên ku werdigerin derbasbûyî
- 2- Ên ku wernagerin.

1- Herçî pîşk ên ku dûçika wan *yane* bi stendin *andin* li dû fermaniyê dibin derbasbûyî, evin:

<u>Nerderbasbûyî</u>			<u>derbasbûyî</u>
<i>bezyan</i>	<i>bezya</i>	<i>bez</i>	<i>bezandin</i>
<i>bizdyan</i>	<i>bizdya</i>	<i>bizd</i>	<i>bizdandin</i>
<i>çikyan</i>	<i>çikya</i>	<i>çik</i>	<i>çikandin</i>
<i>êşyan</i>	<i>êşya</i>	<i>êş</i>	<i>êşandin</i>
<i>kelyan</i>	<i>kelya</i>	<i>kel</i>	<i>kelandin</i>
<i>kenyan</i>	<i>kenya</i>	<i>ken</i>	<i>kenandin</i>
<i>kişyan</i>	<i>kişya</i>	<i>kêş</i>	<i>kişandin</i>
<i>girîyan</i>	<i>girîya</i>	<i>girî</i>
<i>fişyan</i>	<i>fişya</i>	<i>fiş</i>	<i>fişandin</i>
<i>pijyan</i>	<i>pijya</i>	<i>pij</i>	<i>pijandin</i>
<i>rijyan</i>	<i>rijya</i>	<i>rij</i>	<i>rijandin</i>
<i>rizyan</i>	<i>rizya</i>	<i>riz</i>	<i>rizandin</i>
<i>tirsyan</i>	<i>tirsya</i>	<i>tirs</i>	<i>tirsandin</i>
<i>pirsîn</i>	<i>pirsî</i>	<i>pirs</i>

2- Ên ku wernagerin :

			<u>derbasbûyî</u>
<i>bûn</i>	<i>bû</i>	<i>b'</i>
<i>çûn</i>	<i>çû</i>	<i>ç'</i>
<i>hatin</i>	<i>hat</i>	<i>hê</i>
<i>man</i>	<i>ma</i>	<i>mê'</i>
<i>nîştin</i>	<i>nîşt</i>	<i>nij</i>

Herçî pîşk ên ku ji wan zêde dibin, ew jî wernagerin.
Wek :

<i>vêbûn</i>	<i>dabûn</i>	<i>rabûn</i>	<i>hîlbûn</i>
.....	<i>dahatin</i>	<i>rahatin</i>	<i>hîlhatin</i>
.....	<i>daman</i>	<i>raman</i>
<i>veniştin</i>	<i>daniştin</i>	<i>raniştin</i>	<i>rûniştin</i>

⁴⁷ Di destnivîsa Reşîdê Kurd de, hin tiştên tevehev jî hebûn. Me ew di vê paşkokê de bi cî kirin - M. C.

B- Çend gotin :

hêvişîn : teqsîrkin.

sof : min sofa xue jê kir.

salyan : bêş a hukûmetê.

sokin : kok, esil, cins.

çîçlas, çîçlaskî : jar, qels.

bêdezdane : bê kêr, bê fêde, wek : rûniştin bêdezdane.

perm : vezelandin.

dînc : bê xem, wek : guhê min ji filan tiştî dînce; bila guhê te dînc be, yanî bê xembe.

qaşo : xwedê-giravî, wek : qaşo filankes şivane !

saîk : kesê besît.

filan kes ji filan kes re dirêse : yanî pev re didin û distînin. Bêtir ji dan û standin a mêr û jinekê re tê gotin. Filano bi filanê re dirêse, yanê dan û standinek wan pev re heyê.

- M. GARZONI, *Grammatica e Vocabolario della lingua kurda* (Rêziman û ferhengoka zimanê kurdî), Rome, Weşanên Stampa Propag. Fide, 1787, 288 rûpel.
- E. RÖDIGER, A. P. POTT, *Kurdische Studien, der Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, Dermold, 1840, Bd. III, H. I, 1842, Bd IV, 1844, Bd. V, 1850, Bd VII.
- E. BERESINE, *Recherches sur les dialectes musulmans, II, Recherches sur les dialectes persans* (Lêkolînin li ser zaravayên musulmanî, II, Lêkolînin li ser zaravayên Farişî), Çapxana Zanîngeha Kazanê, 1853. Perçê yekê, li ser zaravayê rohilat, rûpel 118-138; û li ser zaravayê kurdî yê roava, rûpel 135-158. Perçê dudiye, li ser kurdiya Xoresanê, rûpel 26-31; li ser kurdiya Mûsilê, rûpel 32-38.
- A. CHODZKO, "Etudes philologiques de la langue kurde" (Lêkolînin filolojî li ser zimanê kurdî-zaravayê Silêmaniyê), der *Journal Asiatique*, Nisan-Gulan, 1857, T. IX, rûpel 297-356.
- P. LERCH, *Forschungen über die Kurden und die Iranischen Nördchaldaer*, St. Pétersbourg (Lênîngrad), 1857-1858.
- Fr. MÜLLER, *Kurmangi-Dialekt Kurdensprache*, Viyêna, 1864.
- S. A. RHEA, "Brief grammar and vocabulary of the Kurdish language of the Hakiari district" (Kurterêziman û ferhengoka Kurdî ya Colemêrgê), der *Journal of the American Oriental Society*, vol. X, n° 1, New Haven, 1872, rûpel 118-156.
- F. JUSTI, "Notes sur les mots étrangers en kurde" (Têbîniyên li ser gotinên biyanî di Kurdî de), der *Revue de linguistique de Paris*, Paris, 1873, Tom VI, rûpel 89-99.
- F. JUSTI, *Kurdische Grammatik* (Rêzimana Kurdî), St. pétersbourg (Lênîngrad), 1880, XXXIV, 256 rûpel.
- E. PRYM et A. SOCIN, *Kurdische Sammlungen*, St. pétersbourg (Lênîngrad), 1887.
- A. SOCIN, "Die Sprachen der Kurden", der *Grundriss der Iranischen philologie*, Strasbourg, Geiger 8 Kuhn, 1889-1901, Bd. 1, 2 Abt. rûpel 248-286.
- E. PRYM et A. SOCIN, *Erzählungen und Lieder in den dialecten des Tûr Abdin und von Bothan*, St. pétersbourg (Lênîngrad), 1890.
- Yûşif Ziya' el-Dîn Paşa EL-XALIDÎ, *Al-Hediye el-Ĥemîdiye fî el-lûxe el-kurdiye* (Diyariya Ĥemîd ji zimanê Kurdî re), Istenbûl, 1310/1894, 266 rûpel.
- H. MAKAS, *Kurische texte im kurmanjô-dialekte au der gegend von Märdin*, St. Pétersbourg (Lênîngrad), 1897-1924.
- H. MAKAS, *Kurdische studien, einprobe des dialectes von Diarbekir : ein Gedicht aus Cavar : Jezidengebete*, St. Pétersbourg (Lênîngrad), 1900.
- Albert Von LE COQ, *Kurdische texte kurmangi erzählungen und - Lieder nebst einer zaza -erzählung, gesammelt und herausgegeben in der urschrift und in transkription mit anhang und wortsammlung deutsch, bâbâ-Kurdish und zâzâ*, Berlin, 1903. Du parçe di volûmekî de.
- J. de MORGAN, *Mission scientifique en Perse, Tome V, Etudes linguistiques, dialectes kurdes, langues et dialectes du nord de la Perse* (Mîsiyoneka zanistî li Pêrsê, Tom V, Lêkolînin zimannasî, zaravayên Kurdî, ziman û zaravayên bakurê Pêrsê), Paris, Çapxana Nationale, 1904.
- O. MANN, *Die Mundart der Mukri-Kurden, Teil 1, Grammatische skizze, text in phonetscher umschrift*, Berlin, 1906.
- Erly Banniste SOANE, *Grammar of the Kurmanji or Kurdish Language* (Rêzimana Kurmancî, an a zimanê Kurdî), London, 1913, 289 rûpel.
- Erly Banniste SOANE, *Elementary Kurmanji grammar* (Rêzimana Kurmancî ya destpêkî), Beşdad, 1919, 197 rûpel.

⁴⁸ Li gor serçavkên ku li ba me peyda dibûn, me karî ev dîrokêziya hanê amede bikira. Em bawer dikin xebatên li ser rêziman, zarava û dengnasiyê ku ji aliyê Kurdên Nîvrô (Kurdîstana Başûr) de hatine kirin pîr in, wekî dinê ew serçavkene li me nînin ku em wan ji bixine vê dîrokêziyê.

L. O. FOSSUM, *A practical Kurdish grammar, with English phonetic pronunciation exercises for translation into Kurdish, short stories illustrating Kurdish composition and syntax* (Rêzimana Kurdî ya pratîk, teve spartinên lêvkirina dengasî ji bo wergerandina bo Kurdî, kurteçîrokên ku senteks û kompozîsiyona Kurdî şirove dikin), Çapxana inter-synodical Ev. Lutheran Orient-Mission Society, Minneapolis, 1919, 278P.

R. F. JARDINE, *Bahdînan Kurmanjî, A Grammar of the Kurmanjî of the Kurdes of Mosul Division and surrounding Districts of Kurdistan* (Kurmançiya Behdînan, Rêzimana Kurmançî ya Kurdên Mûsilê û navçên Kurdistanê), Weşanên Government Press, Beşdad, 1922, 114 rûpel.

Erebê ŞEMO, *Kurdkaya azbuka* (Elifbêya Kurdî), ZV, 25 novembre 1925.

P. BEÏDAR, *Grammaire kurde, dialecte de Mousul* (Rêzimana Kurdî, zaravayê Mûsilê), Weşanên Geuthner, Paris, 1926, 78 rûpel.

Erebê ŞEMO, *Latiiniizatchhiya kurdkogo alfavita* (Latînkirina Elifbêya Kurdî), ZV, 21 tîrmeh 1928.

Se'îd Sidqî KABAN, *Muxtesirî serf û nehîw î Kurdî* (Kurtiya rêzimana Kurdî), Beşdad, 1928, 76 rûpel.

Tewfîq WEHBÎ, *Desturî Kurdî*, Beşdad, 1929.

Tewfîq WEHBÎ, *Qewa'dî Kurdî*, Bêrût, 1929.

Erebê ŞEMO, *Kurdam nujen novy alfavit* (Elifbêya Kurdî ya nû), ZV, 15 septembre 1930.

Abovîyan XAÇATÛR, *Zimanname-e Kurmançî*, Weşanên RS Erm., Rewan, 1932, 96 rûpel.

Erebê ŞEMO, Isaac CUKERMAN, "K voprosu o kurdskom beglom glasnom «b»" (Li ser dengdara «i» di zimanê Kurdî de), *V kn*, Mosko-Lênîngrad, collection I, 1933, pp. 179-180.

Erebê ŞEMO, Isaac CUKERMAN, Qenatê KURDO, "O probleme rado v kurdskom yazıke" (Li ser mesela nêr-mê di zimanê Kurdî de), *V Kn*, Mosko-Lênîngrad, collection I, 1933, pp. 160-178.

Erebê ŞEMO, Qenatê KURDO, Isaac CUKERMAN, "ob izafete v kurdskom yazıke" (Zêst di zimanê Kurdî de), *RP*, hejmar 1, 1933, rûpel 51-56.

Hemîd FEREC, *Alêf û bêy Kurdî*, Beşdad, 1933.

Tewfîq WEHBÎ, *Xöndewariy baw*, Beşdad, 1933, 44 rûpel.

Isaac CUKERMAN ⁴⁹, "K voproçî o neopredelennom çlene mnojestbennogo çisla v kurdskogom yazıke", *der SY*, T. 4, 1937, rûpel 101-103.

K. HADANK, *Untersuchungen zum Westkurdishen Botî und Ezädî*, Berlin, 1938.

Arthur CHRISTENSEN, "Iranische Dialektzeichnungen aus dem Nachlass von F. C. Andreas, zusammen mit Kaj Barr und W. Henning erster teil...Kurdische Dialekte, bearbeitet von Kaj Barr", Berlin, Abhandlungen der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, 1939, rûpel 111-491.

Isaac CUKERMAN, *Sklonenie imen sicestvitelinix v govore kurdiv Ermen*. RSS, Weşanên Nayk, Lênîngrad, 1939, 4 rûpel.

Qenatê KURDO ⁵⁰, *Obrazovanie slojnix glagolov v kurdskom yazıke*, Weşanên Nayk, Lênîngrad, 1940 4 rûpel.

Celadet Alî BEDİR-XAN, "Rêzimana Kurdî", *der Hawar*, hejmar 16, 17, 18, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 40, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 51, 53, 54, Şam. Emîne EVDAL, *Kitêba Zimanê Kurmançî*, Rewan, 1949.

Qenatê KURDO, *Grammatîka zimanê Kurmançî ya kurt bona dersêd III-IV*, Rewan, 1949, 159 rûpel.

Ç. X. BEKAYEV ⁵¹, *Poslelogi kak sredstvo virajeniya grammatîçeskix otnoşeni b kurdskom yazıke*, Weşanên Nayk, Lênîngrad, 1950, 17 rûpel.

Isaac CUKERMAN, "Oçerkî Kurdskey grammatîkî", *der Iranskîe Yazıki*, T. II, Mosko-Lênîngrad, 1950, rûpel 78-144.

⁴⁹ Me tenê çend gotarên wî nîşan dane, hên gelek gotarên dinê jî hene.

⁵⁰ Me tenê pirtûkên wî nîşan dane, hên gelek gotarên wî jî hene.

⁵¹ Me tenê pirtûkên wî nîşan dane, hên gelek gotarên wî jî hene.

- Qenatê KURDO, Isaac CUKERMAN, "Kurdsî têkstî", der *Îranskî yazîkî*, II, Mosko-Lênîngrad, 1950.
- B. V. MILLER, "O nêkotorîx problemax kurdskey fonêtîkî", der *Iranskî Yazîkî*, II. Mosko, 1950.
- V. S. SOKOLOVA, "Novye svedeniya po fonetîke iranskî yazîkov", der *Iranskî yazîkî*, Mosko, 1950, T. II, rûpel 10-14.
- Kamuran Alî. BEDIR-KHAN, *Langue kurde* (Zimanê Kurdî), çapa yekê, Parîs, 1952, 252 rûpel; çapa dudiyê, Paris, 1964, 270 rûpel.
- Kamuran A. BEDIR-KHAN, *Langue kurde, éléments de grammaire* (Zimanê Kurdî, şaxin rêzimanê), Parîs, 1953.
- V. S. SOKOLOVA, "Oçerkî po fonetîke iranskî Yazîkov", der *Iranskî yazîkî*, Mosko, 1953, rûpel 78-103.
- C. J. EDMONDS, *Prepositions and Personal Affixes in Southern Kurdish* (Pêrbest û efîks di Kurdiya Başûr de), BSOAS, 1955, Vol. XVII, pt. 3.
- Isaac CUKERMAN, "Oçerkî grammatîkî Kurdskey yazîka", der *Trudy Instituta Yazîkoznaniya*, VI, 1956, Mosko-Lênîngrad, rûpel, 5-56.
- Nûrî 'Elî EMÎN, *Qewa 'idî zimanî Kurdî le serf û nehîw da*, Beğdad, 1956, 112 p.
- Qenatê KURDO, *Grammatîka Zimanê Kurdî* (Zaravê Kurmancî), Rewan, 1956.
- Reşîdê KURD, *Rêziman a ziman ê Kurmancî*, Çapxana Kerem, 1956, 114 rûpel.
- B. V. MILLER, "Obrajî govora Kurdov Sovêtskoy Azerbaycan", *Trudy Iranskî Yazîkî*, VI. Mosko, 1956.
- Tewfîq WEHBÎ, *Qewa'id el-Luxê el-Kurdiyeye*, Beğdad, 1956, 113 rûpel.
- Qenatê KURDO, *Grammatîka kurdskey yazîka* (Kurmancî. fonetîka, Morfolojiya) {Rêzimana Kurdî, Kurmancî. Fonêtîka, Morfolojiya}, AN RSSS, Mosko-Lênîngrad, 1957, 343 rûpel.
- E. N. McCARUS, *A Kurdish grammar, descriptive analysis of the Kurdish of Sulaimniya* (Rêzimana Kurdî, şikirineke tehlîlî ji Kurdiya Silêmaniyê re), Iraq, New York, 1958.
- Emînê EVDAL, *Xebername Kurdiye rastnivîsandinê*, Weşanên Ay ya RSS Ermenistanê, 1958, 214 rûpel.
- J. J. AVALIANÎ⁵², *Osobie parnie glagolnie soçetaniya v kurdskom yazike*, Semerqend, Weşanên Uzb. Gy, 1959, 71 rûpel.
- Qenatê KURDO, *Grammatîka zimanê Kurdî ser zaravê Kurmancî bona komêd V-VI*, Rewan, 1959, 174 rûpel.
- Nûrî 'Elî EMÎN, *Rêzimanî Kurdî*, Silêmaniyê, 1960, 218 p.
- Qenatê KURDO, *Grammatîka zimanê Kurdî bona derxanêd V-VIII*, Rewan, 1960, 213 rûpel.
- Şêx Mihemed XAL û hawrêkanî, *Rêzimanî Kurdî*, Beğdad, 1960.
- CEGERXWÎN, *Awa û destûra zimanê Kurdî*, Beğdad, 1961.
- Qenatê KURDO, *Kurdsî yazîk* (Zimanê Kurdî), Weşanên Vost. Lît., Mosko, 1961, 81 rûpel.
- 'Ela'dîn SICADÎ, *Destûr û ferhengî zmanî Kurdî-Erebî-Farisî*, Çapxana Me'arif, Beğdad, 1381/1962, 240 rûpel.
- Ç. X. BEKAYEV, *Govor kurdov Turkmenî /fonetîka, grammatîka, têksti î slovari*, Mosko, Weşanên AN RSSS, 1962, 270 rûpel.
- Çerkezê Xudoyê BEKAYEV, *Govor kurdov, Turkmenî*, weşanên Académie des Sciences, Mosko, 1962, 270 rûpel.
- D. N. MacKENZIE, *Kurdish Dialect Studies* (Lêkolînin li ser zaravayên Kurdî), London, Oxford University Press, Vol. I, 1961; Vol. II, 1962.
- Isaac CUKERMAN, *Oçerkî kurdskey grammatîkî, glagol'nye formî Kurmancî*, Weşanên Edeba Rohilat, Mosko, 1962, 240 rûpel.
- J. J. AVALIANÎ, *Materiali po slôbnomi glagoli kurdskey yazîka*, Semerqend, Weşanên Semerqend Gos. Un-ta, 1962, 98 rûpel.
- Kamuran A. BEDIR-KHAN, *Langue kurde* (Zimanê Kurdî), çapa yekê, Parîs, 1952, 252 rûpel; çapa dudiyê, Paris, 1964, 270 rûpel.

⁵² Me tenê pirtûkên wî nîşan dane, hên gelek gotarên wî jî hene.

- Tewfîq WEHBÎ, *The Origins of the Kurds and their Language* (Kokên Kurdan û zimanê wan), der Kurdîstan, 1964.
- Ç. X. BEKAYEV, *Yazîk azerbaycanskix kurdov*, Mosko, Weşanên Nayk, 1965, 283 rûpel.
- Çerkezê Xudoyê BEKAYEV, *Yazîk Azerbaycankix kurdox* (Kurdiya Azerbaycanê), Mosko, 1965, 283 rûpel.
- Fr. MÜLLER, *Zaza-Dialekt der Kurdensprache*, Viyêna, 1965.
- Kamuran A. BEDIR-KHAN, *Nvîsa min, Cours pratiques de la langue kurde*, Parîs, 1965, 137 rûpel.
- Kemal BADILÎ, *Kürtçe Grameri, Kürmança Lehçesî* (Rêzimana Kurdî, zaravayê Kurmancî), Weşanên Ankara Basim ve Ciltavi, Enqerê, 1965, IX, 160 rûpel.
- Meksîmê XAMO⁵³, *Baxdînanski dialekt kurdov Îraka / Bamernî û Atrîş/*, Weşanên Nayk, Rewan 1965, 31 rûpel.
- Qenatê KURDO, *Sravnîtelinay grammatîka kurdsogo yazîka (Kurmancî û Soranî)*, Weşanên Nayk, Mosko, 1965, 71 rûpel.
- D. N. MacKENZIE, *The Dialect of Awroman (Hawrâmân-î Luhôn), Grammatical sketch, texts, and vocabulary* (Zaravayê Hewremanî, Hewremaniya Luhon, rêziman, deq, ferhengok), Weşanên Ejnar Munksgaard, Kêbenhavn (Danmark), 1966, 140 rûpel.
- Cemal Celal ABDELA, E. N. McCARUS, *Kurdish basic course, Dialect of Sulaimania, Iraq* (Fêrên bingehîn ên Kurdî, zaravayê Silêmaniyê - Îraq), Ann Arbor, weşanên University of Michigan, 1967, VIII, 482 rûpel.
- K. R. EYUBÎ, I. A. Smirnova, *Kurdski dialekt Mukri* (Zaravayê Mukrî), Weşanên Nauka, Lênîngrad, 1968, 270 rûpel.
- M. Emîn BOZARSLAN, *Alfabe*, Istenbûl, 1968; çapa dudiyê, Boras (Siwêd), 1980, 64 rûpel.
- Xoramdil MUSTEFA, *Serfê destûrê zebanê Kurdî yê Soranî* (Rêzimana Kurdî, zaravayê Soranî), Mahabad, 1968, 182 rûpel.
- D. N. MacKENZIE, *Iranian Languages* (Zimanên Îranî), der *The A. Sebeok, Current Trends in linguistics*, n° 6, 1969, rûpel 450-477.
- Emir Dieladet BEDIR KHAN et Roger LESCOT, *Grammaire kurde (Dialecte kurmandji)* (Rêzimana Kurdî, zaravayê Kurmancî), Weşanên Librairie d'Amérique et d'Orient, Parîs, 1970, 372 rûpel.
- Qenatê KURDO, *Zimanê Kurdî-rêziman, kitêba dersê bona dersxanêd IV-VIII*, Rewan, 1970, 166 rûpel.
- Ç. X. BEKAYEV, *Yazîk kurdov RSSS* (Zimanê Kurdên Sovêtistanê), Weşanên Nayk, Mosko, 1971, 41 rûpel.
- Meksîmê XAMO, *Oçerkî imennoy frazeologî kurdsogo yazîka*, Weşanên Erm. Gos. Yn-ta., Rewan, 1971, 100 rûpel.
- Ç. X. BEKAYEV, *Yazîk kurdov RSSS* (Zimanê Kurdên Sovêtistanê), Weşanên Nayk, Mosko, 1873, 351 rûpel.
- 'Ela'dîn SICADÎ, "Wuşey Kurdî", *Govarî Korî Zanyarî Kurd*, Bergî 2, beşî 1, 1974, rûpel 148-178.
- HEJAR, "Kurd û serbexoyî ziman", *Govarî Korî Zanyarî Kurd*, Bergî 2, beşî 1, 1974, rûpel 280-323.
- Mesûd MIHEMED, "Sûrêkî xame be dewrî 'ranaw' da", *Govarî Korî Zanyarî Kurd*, Bergî 2, beşî 1, 1974, rûpel 9-147.
- Muhemmed Emîn HEWREMANÎ, *Fonêtêkî zimanî Kurdî*, Weşanên Korî Zanyarî Kurd, Beşdad, 1974, 72 rûpel.
- Qenatê KURDO, "Karên P. Lerch di warê zimanê Kurdî de", der *Kovarî Korî Zanyarî Kurd*, Beşdad, Bergî 2, beşî 1, 1974, rûpel 642-651.
- Refîq HILMÎ, "Le kwêwe dest bikeyn be destûrî rêzimanî Kurdî", *Govarî Korî Zanyarî Kurd*, Bergî 2, beşî 1, 1974, rûpel 324-362.
- Şêx Mihemed XAL, "pêşgir û paşgir", *Govarî Korî Zanyarî Kurd*, Bergî 2, beşî 1, 1974, rûpel 256-279.
- Emîd Ehmed HESEN, "pêşgir û paşgir", *Govarî Korî Zanyarî Kurd*, Bergî 3, beşî 2, 1975, rûpel 319-357.

⁵³ Me tenê pirtûkên wî nîşan dane, hên gelek gotarên wî jî hene.

Emînê EVDAL, "Niqtik danîn" (Ji Xebername Kurdî ye rastnivîsandinê, Rewan, 1958, rûpel 43-53, hatiye wergirtin), *Govarî Korî Zanyarî Kurd*, Bergî 3, beşî 2, 1975, rûpel 303-318.

Ewrihmanî Hacî MARIF, "Lêksokolojî zimanê Kurdî, perçê 2, îtîmolojî", *Govarî Korî Zanyarî Kurd*, Bergî 3, beşî 2, 1975, rûpel 207-240.

Ewrihmanî Hacî MARIF, *Wuşey zimanî Kurdî*, Beşdad, 1975.

Farûq Omer SEDÎQ, "Wuşesazî le zimanî Kurdî da", *Govarî Korî Zanyarî Kurd*, Bergî 3, beşî 2, 1975, rûpel 417-525.

Joyce BLAU, *Eléments de grammaire "sorani" (Kurde méridional)* {Şaxîna rêzimana Soranî, Kurdiya Nivro}, çapa dudiyê, Parîs, 1975, 89 rûpel.

Joyce BLAU, *Le Kurde de 'Amâdiya et de Djabal Sindjâr, Analyse linguistique, textes folkloriques, glossaires* (Kurdiya Amêdiyê û ya Şengalê, şikirineke zimanî, deqên zargotinî, ferhengok), Parîs, 1975, 252 rûpel.

Mesûd MIHEMED, "Fonêtîk çiman bo bika ?", *Govarî Korî Zanyarî Kurd*, Bergî 3, beşî 2, 1975, rûpel 568-622.

Nesrîn FEXRÎ, "Paşgirî 'andin' le zimanî Kurdî da", *Govarî Korî Zanyarî Kurd*, Bergî 3, beşî 2, 1975, rûpel 198-242.

Qenatê KURDO, "Orbêlî û kurdnasî", wergêr Ewrihmanî Hacî MARIF, *Govarî Korî Zanyarî Kurd*, Bergî 3, beşî 2, 1975, rûpel 113-142.

Refîq HILMÎ, "Bûjandinewey ziman", *Govarî Korî Zanyarî Kurd*, Bergî 3, beşî 2, 1975, rûpel 143-197.

"Rêzimanî axawtinî Kurdî, beşekanî axawtin-1, 'Naw'", Lîjney ziman û zanistekan, *Govarî Korî Zanyarî Kurd*, Bergî 3, beşî 2, 1975, rûpel 389-496.

Rêzimanî axawtinî Kurdî, "Lîjney ziman û zanistekan, pêşekî û rûnkirdinewey", *Govarî Korî Zanyarî Kurd*, Bergî 3, beşî 2, 1975, rûpel 241-358.

Ehmed Hesen EHMED, *Rêzimanî Kurdî*, Vol. 1, Weşanên el-Cahêz, Beşdad, 1976, 296 rûpel.

Ewrihmanî Hacî MARIF, *Zimanî Kurdî le ber roşinayî foentîk da*, Weşanên Korî Zanyarî Kurd, Beşdad, 1976, 42 rûpel.

Hemîd FEREC, *Rênûsî Kurdî le sedek da*, Weşanên Korî Zanyarî Kurd, Beşdad, 1976, 42 rûpel.

Jemal NEBEZ, *Zimanî yekgirtuwî Kurdî*, Weşanên Union des Etudiants Kurdes en Europe, zincîr : *Kurdologie*, n° 1, Amberg, Almanya, 1976, 125 rûpel.

M. KAHN, *Borrowing and variation in a phonological description of Kurdish* (Wergirtin û cêwazî di şirovekirina fonolojî yê Kurdî de), Weşanên The University of Michigan, ann Arbor, Michigan, 1976, 160 rûpel.

Rêzimanî axawtinî Kurdî be pê lêkolînewey ziman û zanistekanî, Weşanên Korî Zanyarî Kurd, Beşdad, 1976, 478 rûpel.

Ç. X. BEKAYEV, *Pli Yazîkovî kontaktov v razîtîn yazîka kurdiv RSSS*, Weşanên Nayk, Mosko, 1977, 287 rûpel.

Ewrihmanî Hacî MARIF, *Wuşeronan le zimanî Kurdî da*, Weşanên Korî Zanyarî Kurd, Beşdad, 1977, 104 rûpel.

Ewrihmanî Hacî MARIF, *Me kutîbe 'en el-Luxê el-kurdiye* (Çi li ser zimanê Kurdî hatiye nivîsandin), Beşdad, 1978, 26 rûpel.

Kurdistan MUKRIYANÎ, *Amrezakanî xistineser le zimanî Kurdî da*, der Zango, bergî 4, hejmar 1, Silêmaniyê, 1978.

Qenatê KURDO, *Grammatika kurdsкого yazyka na materiale dialektov kurmandji i Soranî*, Weşanên Nauka, Mosko, 1978, 294 rûpel.

Qenatê KURDO, *Grammatîka kurdsкого yazîka* (Rêzimana Kurdî, Kurmancî û Soranî), Weşanên Nayk, Mosko, 1978, 294 rûpel.

A. COLETTI, *Grammatica e dizionario della lingua Curda, con esercizi et letture Sorani, Mukri*, Vol. I, Rom, 1979, 92 rûpel.

Ewrihmanî Hacî MARIF, *Rêzimanî Kurdî, bergî Yekem (morfolojî), bêşî yekem "naw"*, Weşanên Korî Zanyarî Kurd, Beşdad, 1979, 284 rûpel.

H. MAKAS, *Kurdische studien, einprobe des dialektes von Diarbekir : ein Gedicht aus Cavar : Jezidengebete*, Holenda, 1979.

Joyce BLAU, *Manuel de kurde, Dialecte Sorani* (Rêzimana Kurdî, zaravayê Soranî), Parîs, 1980.

- Kurdistan MUKRIYANÎ, "Corekanî cênaw û dewriyan le ristey Kurdî da", der *Govarî Korî Zanyarî Îraq-destey Kurd*, hejmar 7, Beğdad, 1980, rûpel 229-254.
- Kurdistan MUKRIYANÎ, "Corekanî riste le zimanî Kurdî da", der *Zango*, hejmar 1, bergê 6, Silêmaniyê, îlûl 1980.
- D. N. MacKENZIE, "Langue kurde" (Zimanê Kurdî), der *Encyclopédie de l'Islam*, çapa nû, Parîs, 1981, rûpel 482-483.
- Kurdistan MUKRIYANÎ, "Naw le ristey Kurdî da", der *Zango*, bergê 7, hejmar 1, 1981, rûpel 67-94.
- Kurdistan MUKRIYANÎ, Nesrîn FEXRÎ, *Rêzimanî Kurdî, bo polî I*, Hewlêr, 1982.
- Qenatê KURDO, *Rêzimanî Kurdî, Bi keresetey diyalêktî Kurmancî û Soranî*, Kurdistan Mukriyanî ji Rûsî wergerande Kurdî, le belawkirawekanî Emîndarîtî Rewşenbîrî û Lawan-navçey Kurdistan, zincîr 4, Hewlêr, 1982, 381 rûpel.
- Kurdistan MUKRIYANÎ, *Awelnav le ristey Kurdî da*, der *Karwan*, hejmar 5, şubat 1983.
- Kurdistan MUKRIYANÎ, "Çoniyetî nusînî çawegey nesade", der *Govarî Korî Zanyarî Îraq-destey Kurd*, bergê 9, 1983, rûpel 186-211.
- Kamuran A. BEDİR-KHAN, *Le kurde sans peine* (Kurdiya bê west), Weşanên Enstîtuya Kurdî ya Parîsê, 1989, 206 rûpel.
- Emir Celadet BEDİR-XAN, *Kurtçe grameri (kurmanci Lehçesi)*, wergerandina Enstîtuya Kurdî ya Parîsê, Weşanên EKP, Parîs, 1990, 396 rûpel.
- Qenatê KURDO, *Gramera zmanê Kurdî, Kurmancî-Soranî*, Weşanên Roja Nû, Stockholm, 1990, 335 rûpel.
- Feqî Huseyn SAĞNIÇ, *Rêzimanê Kurdî*, Weşanên Melsa Yayinlari, Istenbûl, 1991, 140 rûpel.
- Ebdela EYÛBIYAN, *Terxê destûrê zebanê Kurdî, 'elametê muzeker û mu'nes der Kurdî* (Rêzimana Kurdî, pirtika nêr û mê di Kurdî de), Weşanên Zankoya Edebê li Tebrîzê, sal ?, bergê XV.
- Mihemed Taqî ÎBRAHÎMPÛR, *Destûrê zebanê Kurdî Senendac*, S.L.N.D., sal ?, 39 rûpel.
- D. N. MacKENZIE, "Gender in Kurdish" (Nêr û mê di Kurdî de), *BSOAS*, XVI. 528, sal ?.

Kurdish Grammar

By the Kurdish linguistic

Rashid Kurd

Damascus 1956

The first electronic edition published
by
the Kurdish Museum, Library and Archive
London 2011

Kurdish Museum, Library and Archive
WKA, Palingswick House
241 King Street
London W6 9LP

Tel: 0208 748 7874
Mobile: 07768 266 005

e-mail:

info@westernkurdistan.org.uk
www.westernkurdistan.org.uk